

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Bakalárska práca

2016

Jana Fottová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra středoevropských studií

Bakalárska práca

Jana Fottová

Tendencie národnostného vývoja mesta Košice v rokoch 1945-1947.

Tendency of national evolution of town Košice in the years 1945 - 1947.

Praha 2016

Vedúci práce: Mgr. Robert Pejša, Ph.D.

Konzultant: doc. PhDr. Rudolf Chmel, DrSc.

Pod'akovanie

Touto cestou by som chcela pod'akovať svojmu školiteľovi Mgr. Robertovi Pejšovi, Ph.D. a konzultantovi doc. PhDr. Rudolfovi Chmelovi, DrSc. za ich odborné a cenné rady, ktoré som od nich dostávala počas písania bakalárskej práce.

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, že som citovala všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia, či k získaniu iného alebo toho istého titulu.

V Prahe, dňa 2. mája 2016

podpis

Abstrakt

FOTTOVÁ, Jana. *Tendencie národnostného vývoja mesta Košice v rokoch 1945 – 1947* [bakalárska práca]. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Katedra stredoevropských štúdií. Školiteľ: Mgr. Robert Pejša, Ph.D. Stupeň odbornej kvalifikácie: bakalár. Praha: FF UK, 2016. s. 70.

Spolunažívanie národnostných menšín spolu s väčšinovým obyvateľstvom je, nielen pre náš štát, typickým javom od nepamäti. Tento jav je charakteristický aj pre východné Slovensko a jeho najväčšie mesto – Košice. Po druhej svetovej vojne sa téma na riešenie otázky národnostných menšín stala dominantou nielen pre Košice, ale aj pre celé územie Slovenska. Bakalárska práca je rozdelená na štyri kapitoly. V prvej kapitole bakalárskej práce sa zaoberáme históriou mesta Košíc od jej vzniku až do 20. storočia so zreteľom na národnostné pomery tohto mesta v jednotlivých obdobiach. Druhá kapitola predstavuje pojem tzv. reslovakizácie, ktorá sa ale týkala okrem Košíc aj mnohých ďalších oblastí Slovenska. V tretej časti práce rozoberáme vysťahovanie, presídlenie a výmenu maďarského a nemeckého obyvateľstva po druhej svetovej vojne zo Slovenska. V záverečnej kapitole je hlavnou časťou praktická časť práce, ktorá je tvorená z dotazníka a analýzy jednotlivých otázok zaoberajúcich sa spolunažívaním viacerých národnostných skupín na spoločnom území.

Cieľom bakalárskej práce je priblížiť národnostnú situáciu v Košiciach v povojnovom období v rokoch 1945 -1947 na základe správ a informácií z dobovej tlače.

Kľúčové slová

národnostné menšiny, Maďari, Slováci, Nemci, Košice, reslovakizácia, transporty obyvateľstva

Abstract

FOTTOVÁ, Jana. *Tendency of national evolution of town Košice in the years 1945 – 1947* [bachelor thesis]. Charles University in Prague. Faculty of Arts. Department of Central European Studies. Supervisor: Mgr. Robert Pejša, Ph.D. Qualification level: bachelor. Prague: Faculty of Arts, Charles University, 2016. 70 p.

Coexistence between national minorities and major population is typical case for our country but even for many other countries since time out of mind. East Slovakia and its biggest town Košice are characterized by this mentioned phenomenon. Topic about solution of national minorities became dominating factor in town Košice and also in the whole country after the Second World War.

The Bachelor's thesis consists of four sections. In the first chapter of this Bachelor's thesis we are concerned with history of town Košice since the very beginning until the 20th century and our consideration is focused on national conditions in each periods. The second chapter introduces term reslovakization which was bound to many parts of Slovakia including town Košice. The third part of that thesis constitutes of eviction, resettling and exchange Hungarian and German inhabitants from Slovakia after the Second World War and there is also described analogous situation in view of metropolis of east Slovakia - Košice. The main part of the final chapter are questionnaire and analyzing particular questions which belong to practical part of thesis. Questions used in questionnaire are about coexistence of several national groups in common area.

The main goal of Bachelor's thesis is to bring closer national situation in Košice in post war era during the years 1945 – 1947 based on annals and information of the period press.

Key words

national minorities, Hungarians, Slovaks, Germans, Košice, reslovakization, human transports

Anotácia

Cieľom bakalárskej práce bude analýza zmien národnostnej štruktúry východoslovenského mesta Košice po skončení druhej svetovej vojny v rozmedzí rokov 1945 - 1947. Analýza bude zameraná na politické a spoločenské tendencie, ktoré mali z historicky tradičných multietnických Košíc vytvoriť mesto s homogénnou etnickou (slovenskou) štruktúrou. Príčiny tohto procesu boli nasledovné: na jednej strane to bola snaha o vyriešenie nemeckej a maďarskej otázky v obnovenom povojnovom československom štáte zo strany centrálnej politiky a na druhej strane to bolo úsilie premeniť národnostne diverzifikované kultúrne centrá, ako boli aj Košice, na čisto jazykovo, kultúrne, spoločensky slovenské. V práci budem primárne vychádzať z dobových slovenských periodík vychádzajúcich v Košiciach v spomínanom povojnovom období, napríklad Východoslovenská Pravda, Demokrat atď. Druhým zdrojom informácií je sekundárna literatúra, ktorá sa zaoberá národnostnou problematikou danej oblasti.

Anotation

The aim of this bachelor thesis will be analysis of changes in relation to national structure in eastern Slovak town Košice after the Second World War between 1945 - 1947. The analysis will be focused on political and social inclinations which have made town Košice from traditional multinational to homogeneously town with primary slovak ethnic. There were some reasons of that process. On the one hand it was effort from central politics to solve German and Hungarian problems in revived Czechoslovakia after the Second World War. On the other hand it was the endeavour to change cultural centres like Košice from national diverse to only slovak ethnic. In this thesis I will use as a primary resources newspaper published in Košice during the post-war era for example Východoslovenská Pravda, Demokrat etc. Second source is secondary resources which are specified on ethnic problems.

Obsah

Úvod	9
1. Košice v historických dejinných etapách	11
1.1 Stredoveké Košice	11
1.2 Košice v novoveku	12
1.2.1 Košice v 16. storočí	12
1.2.2 Košice v 17. – 18. storočí	13
1.2.3 Košice na prelome 19. a 20. storočia	13
1.3 Roky 1918/1919 ako významný medzník v dejinách Košíc	14
1.4 Košice v čase druhej svetovej vojny a oslobodenie mesta	16
1.5 Doba oslobodenia a metropola východu ako hlavné mesto	17
1.5.1 Politická situácia v Košiciach po oslobodení	18
1.5.2 Postavenie metropoly východu v literárnom kontexte	20
2. Reslovakizácia	23
2.1 Priebeh reslovakizačnej akcie	24
2.2 Záver a výsledky reslovakizácie	27
2.3 Reslovakizácia v dennej tlači	28
2.4 Reslovakizácia Košíc z pohľadu dobovej tlače	29
2.4.1 Vrátiť Košiciam slovenský ráz	30
2.4.2 Reslovakizačná akcia v cirkvi	31
2.4.3 Jazykové kurzy	32
3. Riešenie národnostne problematických menšín	34
3.1 Prečo malo dôjsť k presťahovaniu menšín?	35
3.2 Vysporiadanie sa s nemeckou menšinou po druhej svetovej vojne na základe dobových prameňov.....	36
3.3 Otázka maďarskej menšiny pred koncom druhej svetovej vojny a po vojne.....	39
3.3.1 Otázka maďarskej menšiny z pohľadu dobovej tlače	40
3.3.2 Rokovania o výmene obyvateľstva na základe dobových prameňov	42
3.3.3 Presídlenie Maďarov z Košíc na základe dobových prameňov	43
4. Človek a spoločnosť – akceptácia príslušníkov iných menšín	46
4.1 Dotazník	47
4.1.1 Metóda prieskumu	47
4.1.2 Demografické údaje respondentov	47

4.1.3 Analýza výsledkov (odpovedí) dotazníka	50
4.1.4 Záver z celkovej analýzy dotazníka	61
Záver	62
Zoznam použitej literatúry	64
Prílohy	69

Úvod

O komplexných dejinách Slovenska sa dozvedáme zo školy z hodín dejepisu, z historických kníh, rozprávania pamätníkov, ale aj z filmovaných dokumentov, ktoré mapujú vývoj našej krajiny. Menej pozornosti sa dostáva konkrétnym mestám, s ktorými sú späté udalosti, ktoré natoľko zarezonovali nielen v danom regióne, ale v celom štáte, že sa zapísali do regionálnych dejín.

Národnostná problematika po skončení druhej svetovej vojny je práve jednou z tých tém, ktorá výrazne ovplyvnila obraz štátu v druhej polovici štyridsiatych rokov 20. storočia. Po druhej svetovej vojne sa ocitli Slováci na strane víťazov, došlo k obnoveniu Československa a v prvých povojnových rokoch sa jednou z hlavných priorít stalo riešenie otázky národnostných menšín. Problematika bola zameraná vo väčšine na príslušníkov maďarskej a nemeckej menšiny. Porazené krajiny Maďarsko a Nemecko boli zároveň označené tým, že boli obviňované za všetko zlo, ktoré so sebou vojna priniesla. Táto skutočnosť výrazne ovplyvnila neskôr v povojnovom období riešenie národnostnej problematiky. Predstavitelia maďarskej a nemeckej menšiny na Slovensku museli predložiť pádne dôkazy o svojej lojálnosti k štátu, inak boli považovaní za kolaborantov, zradcov a patrične k takémuto statusu sa s nimi aj zaobchádzalo.

V niektorých regiónoch sa politika riešenia národnostného problému prejavovala viditeľnejšie, niekde menej. Košice, ktoré predstavujú druhé najväčšie mesto na Slovensku, boli územím, kde sa tento problém vyskytoval a riešenie tohto problému bolo v tzv. metropole východu markantné. Monografií o udalostiach, ktoré sa v Košiciach odohrávali v povojnovom období je doposiaľ malé množstvo a témy po druhej svetovej vojne sa práve teraz dostávajú do pozornosti ľudí, historikov a vedcov, ktorí sa nimi v dnešných časoch zapodieajú.

Hlavnou témou práce je zobrazenie otázky národnostných menšín v rokoch 1945 – 1947. Ako hlavné cieľové mesto, na ktoré chceme upriamiť svoju pozornosť počas celého rozboru problematiky sme si zvolili Košice. Textový obsah práce vychádza hlavne z dobovej tlače, ktorá v tom čase vychádzala v Košiciach, a na základe ktorej sa dozvedáme o politických krokoch, či názoroch, ktoré výrazne ovplyvnili nielen budúcnosť Košíc a okolia, ale celého Slovenska. Na nasledujúcich stranách sa dozvedáme informácie týkajúce sa histórii mesta (najmä jej národnostných pomerov od jej počiatkov) o ktorom možno tvrdiť, že bolo istú dobu hlavným mestom; reslovakizácie, transferu obyvateľstva medzi krajinami, ale aj o politickej situácii. Súčasťou bakalárskej práce je aj dotazník, vypracovaný respondentmi

z národnostne zmiešaných pomerov, ktorý nám odhalí dnešný pohľad na spoločný život viacerých etník na jednom území.

Hlavným cieľom tejto bakalárskej práce je priblížiť čitateľom postavenie, spolunažívanie, politiku národnostných menšín s väčšinovým obyvateľstvom Slovenska v rokoch 1945 – 1947 so zreteľom na metropolu východu – Košice.

1. Košice v historických dejinných etapách

1.1 Stredoveké Košice

Košice alebo inak známe aj ako metropola východného Slovenska sa rozprestierajú pri rieke Hornád vo Východoslovenskej panve. Výhodná poloha mesta už v stredoveku predurčila do budúcnosti Košiciam veľkú významnosť ako dôležitému obchodnému uzlu. Z Košíc boli vedené obchodné cesty do neďalekého Poľska cez Spiš alebo aj Šariš, a tak bola umožnená výmena plodín a surovín medzi krajinami.¹ Najstaršie údaje o Košiciach sú známe z 13. storočia. V darovacej a výsadnej listine kráľa Bela IV. z 13. apríla 1249 sa prvýkrát spomína a vyskytuje názov mesta.²

V 13. storočí prišli po tatárskych vpádoch kolonisti z Nemecka a zo západnej Európy, ktorí sa usádzali práve v oblastiach dnešných Košíc, ale aj Šariša a banských miest.³ Boli to práve Nemci, ktorí položili základy tohto stredovekého mesta, no neboli prvými obyvateľmi tejto „košickej“ pôdy. *„A tu môžeme hneď na začiatku konštatovať, že na území dnešných Košíc boli Slováci najstarším obyvateľstvom zo všetkých národov, ktoré tu v priebehu historickej doby prebývaly a mali k tomuto mestu nejaký vzťah.“*⁴ Túto teóriu potvrdzujú okolité miestne názvy a samotný názov mesta Košíc, ktorý je slovenského pôvodu. Za zmienku stojí existencia Slovenskej ulice, *„ktorá bola jedna z troch najstarších a najdôležitejších ulíc mesta vôbec, idúca paralelne s Hlavnou ulicou, čože s rínikom. Je to dnešná Kováčska ulica, ktorá sa takto volá iba od polovice 17. storočia. Možno, že táto Slovenská ulica bola základom pôvodnej slovenskej osady z dôb pred príchodom Nemcov.“*⁵ To svedčí o tom, že popri nemeckému meštianstvu v stredoveku, ktoré udávalo celkový ráz Košíc sa tam stále vyskytovalo aj slovenské obyvateľstvo. Po príchode Nemcov sa postupne na základe privilégii, ktoré mesto dostávalo od uhorských kráľov stávalo z Košíc slobodné kráľovské mesto a prvé mesto dnešného východného Slovenska.⁶

V 14. storočí vzrástlo mesto vďaka výsadám udelených od Anjouovcov. Z tohto obdobia sú aj prvé správy o stavbe Dómu Sv. Alžbety.⁷

¹ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

² Pohľad do minulosti Košíc. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 8.

³ Pohľad do minulosti Košíc. *Východoslovenské pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 8.

⁴ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

⁵ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

⁶ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

⁷ Pohľad do minulosti Košíc. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 8.

1.2 Košice v novoveku

1.2.1 Košice v 16. Storočí

Od polovice 16. storočia môžeme pozorovať prílev maďarského živlu na územie dnešného Slovenska. K tejto situácii dochádza po bitke pri Moháči v roku 1526, keď turecké vojská porazili uhorské vojsko vtedy vládnuceho kráľa Ľudovíta II. Jagelovského a Turci sa začali dostávať do Uhorska. Pred nimi tak následne utekali Maďari a Chorváti. Títo utečenci prevažne z južných oblastí nachádzali svoje útočisko a nový príbytok na severe Uhorska, čiže na území dnešného Slovenska a usádzali sa na západe, najmä v Trnave a na východe predovšetkým v spomínaných Košiciach. Takto sa na naše územie približne v polovici 16. storočia dostávali maďarskí obchodníci, šľachtici, zemani, klérus, ale aj poddaní. Týmto enormným prílevom maďarského etnika dochádza aj k zmenám národnostným, či politickým. Z Košíc sa tak stáva v polovici 16. storočia mesto trojrečové, nakoľko k Nemcom a Slovákom pribudli aj Maďari.⁸ „*Takto teda maďarský živel neprišiel do Košíc prirodzeným spôsobom, infiltráciou z najbližšieho okolia, ale len ako cudzí emigrantský živel.*“⁹

Obdobie 16. storočia je v histórii úzko späté a zviazané aj s náboženskými pomermi a reformáciou, ktorá je pre toto obdobie charakteristická. Ani také mesto ako Košice sa nevyhlo týmto náboženským zmenám a reformácia sa v značnej miere prijala aj tam. Od polovice 16. storočia mali všetky tri vyššie spomínané národnosti v Košiciach svojho farára. Dokonca v tom čase mali jednotlivé národy rozdelené aj kostoly, ktoré používali: „*Nemci a Slováci používali v XVI. storočí Veľký kostol (Dóm) a Maďari kaplnku Sv. Michala.*“¹⁰ Zmena nastala po Bocskayho povstaní a Veľký kostol (Dóm) užívali Nemci a Maďari, nakoľko Bocskay bol ochranca, podporovateľ Maďarov a kaplnka Sv. Michala bola pridelená Slovákom. Od tých čias sa nazývala Slovenským kostolom.¹¹

V 17. storočí prebiehajúca protireformácia, na ktorej sa do značnej miery podieľali jezuiti, poukázala na to, že aj medzi katolíkmi je veľké zastúpenie Slovákov, keďže sa pre nich konali kázne nielen cez sviatky, ale aj v nedeľu. Pre Maďarov sa kázalo len počas sviatkov.¹²

⁸ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

⁹ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

¹⁰ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

¹¹ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

¹² VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

1.2.2 Košice v 17. - 18. storočí

Aj keď v prvej polovici 17. storočia prevažoval maďarský element v Košiciach, nebolo tomu tak aj naďalej v druhej polovici storočia. Nakoľko Turci boli vyhnaní z územia stredného Uhorska, neprichádzali ďalší maďarskí emigranti. K tomuto oslabeniu maďarského zastúpenia obyvateľstva vplýval aj ďalší faktor a tým bol mor, ktorý sa v Košiciach na prelome 17. a 18. storočia vyskytol niekoľkokrát. Keďže tejto epidémii mnohí podľahli, prichádzali do mesta noví obyvatelia z okolitých oblastí. Najviac prichádzalo práve slovenské obyvateľstvo, aj keď nemožno zaprieť prílev aj ďalších dvoch (maďarskej, nemeckej) národností.¹³ „A tak sme svedkami i toho, že Slováci v polovici XVIII. stor. sú najpočetnejším národom v Košiciach a ďaleko zatlačujú Nemcov i Maďarov. [.....] Nie je bez zaujímavosti, že v druhej polovici XVIII. stor. striedajú sa cez mnohé roky väčšinou títo slovenskí richtári: Štefan Berčík, Jozef Kleštinský a Ján Polinský.“¹⁴

1.2.3 Košice na prelome 19. a 20. storočia

Prvé štatistické údaje, ktoré by nám tieto informácie potvrdili aj v číslach pochádzajú z 19. storočia. Na základe čísel, ktoré vyplývajú zo štatistiky o zložení obyvateľstva („4738 Slovákov, 2904 Maďarov, 1592 Nemcov, 729 Židov, 113 Rusov, 100 Cigánov a 2838 bolo cudzích – Nekošičanov“¹⁵) možno tvrdiť, že Košice boli v tej dobe prevažne slovenským mestom. Okrem tejto prvej zaznamenatej štatistiky z roku 1850 o zložení obyvateľstva nemožno opomenúť štatistiku jazykovej znalosti z roku 1857. Jej cieľom bolo získať informácie o znalosti reči košického obyvateľstva. Zo získaných informácií vyplynulo, že viac než len polovica obyvateľstva rozprávala iba slovenskou rečou. Taktiež štatistika potvrdila, že všetci obyvatelia Košíc ovládali slovenčinu, aj keď niektorí uvádzali popri slovenčine aj znalosti inej reči. Išlo najmä o ľudí pochádzajúcich z úradníckej, obchodníckej, remeselníckej sféry.¹⁶

Prospech slovenčiny v tom čase úzko súvisel s obdobím, v ktorom sa habsburská monarchia nachádzala. Bolo to obdobie tzv. Bachovho absolutizmu (1849 – 1859/1860),

¹³ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

¹⁴ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

¹⁵ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

¹⁶ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

v ktorom všetky národy mali rovnoprávnosť zaručenú oktrojovanou ústavou. Aj keď úradná reč bola nemčina, slovenčina si našla svoje uplatnenie. Slovenská reč sa používala v školstve, na mestskom úrade a dokonca vychádzali aj Slovenské noviny, ktoré sa postupom času rozšírili aj na vidiek a okruh ich čitateľov sa tak rozrástol.¹⁷

Po páde Bachovej éry absolutizmu v monarchii dochádza k rapídnyim zmenám aj v národnostnej politike. Cieľom bolo vytvoriť maďarský politický národ a to presadzovaním maďarčiny a naopak postupným vytlačením nemčiny a slovenčiny zo života obyvateľstva. *„Každý maďarský obyvateľ sa musí naučiť maďarsky, čo je úloha školy a maďarčina sa stala aj vyučovacou rečou na všetkých stredných a vysokých školách.“*¹⁸

Koncom 19. storočia, presnejšie v 70. rokoch začína tuhá maďarizácia košického obyvateľstva. Pod vplyvom maďarizácie bolo okrem školstva aj divadlo, tlač, no aj samotná administrácia. Toto pomadžarčovanie slovenského košického obyvateľstva sa ukázalo na štatistike z roku 1910, kedy boli Slováci zastúpení menej než 20%. Samotná maďarizácia ako taká, ale nedokáže z vedomia ľudí odstrániť jazyk, ktorý od narodenia používali, čo sa potvrdilo v roku 1919 po oslobodení mesta.¹⁹

1.3 Roky 1918/1919 ako významný medzník v dejinách Košíc

Oslobodiť Košice z maďarského područia nebolo jednoduché. Koniec 1. svetovej vojny so sebou priniesol aj pád Rakúsko - Uhorska a vytvorenie nových nástupníckych štátov. Po vyhlásení Československej republiky v Prahe dňa 28. októbra 1918 sa maďarská vláda snažila robiť všetko možné preto, aby si udržala aspoň východné oblasti Slovenska, keď už nie celé územie dnešného Slovenska. Veľký spor sa viedol o samotné Košice. Károlyiho vláda sa snažila na Slovensku šíriť pomocou aktivistov podporu pre zotrvanie v Maďarsku. Jedným z takýchto prejavov malo byť vyhlásenie Slovenskej ľudovej republiky na čele ktorej stál Viktor Dvortsák.²⁰ Jej trvanie ale bolo krátke, od 11. decembra 1918 do 29. decembra 1918, kedy československé vojská obsadili mesto potom, ako došlo k vynúteným rokovaniam vládnych a diplomatických predstaviteľov Československa a Maďarska. *„Požiadavky maďarských orgánov a vlády, aby Košice zostali v rámci Maďarska nemali historickú*

¹⁷ ŠUTAJ, Štefan ed. *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2011. s. 80. ISBN 978-80-7097-910-5.

¹⁸ ŠUTAJ, Štefan ed. *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2011. s. 80. ISBN 978-80-7097-910-5.

¹⁹ VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

²⁰ ŠUTAJ, Štefan ed. *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2011. s. 86. ISBN 978-80-7097-910-5.

*opodstatnenosť, lebo Košice neboli maďarské, ale len pomadžarčené. Poukazuje na to sčítanie ľudu v slobodnom a demokratickom duchu v roku 1921, podľa ktorého z počtu 52 699 bolo 31 572 Slovákov, 11 206 Maďarov, 2145 Nemcov, 5275 Židov (podľa národnosti) a iných.*²¹

Nemalá časť obyvateľstva Košíc si želala zostať v Maďarsku aj naďalej. Tento názor nezdieľali len košickí Maďari, ale aj pomadžarčené obyvateľstvo iných národností. Vo väčšine prípadov sa s budúcnosťou Košíc v prospech Maďarska stotožňovalo obyvateľstvo, ktoré malo významné postavenie v mestskej komunite, a teda mali v rukách istú moc tým, že zastávali rôzne funkcie na úrade, či v inštitúciách. Nebolo to len košické obyvateľstvo, ktoré si želalo spoločnú budúcnosť s Maďarskom, ale najmä Maďari vnímali toto mesto ako svoje. Dalo by sa povedať, že priam majetnícky vzťah si odôvodňovali stáročnou existenciou Košíc ako uhorského kráľovského mesta. Napokon sa Košice stali od roku 1919 súčasťou Československa, no mnohí verili, že je to len dočasné riešenie a časom dôjde k zmenám. V týchto neľahkých časoch vychádzali aj slovenské periodiká *Slovenský východ* a *Šarišské hlasy*, ktoré mali Slovákom ozrejmiť dôležitosť zmien.²²

Obyvatelia Košíc začali veľmi rýchlo pociťovať nevýhody, ktoré so sebou priniesol vznik dvoch štátov. Ich obmedzenia sa začali prejavovať v každodennom živote: za hranicami v Maďarsku mali prácu, príbuzných a kamarátov, školu. Cestovanie za hranice Československa sa javil ako jediný spôsob pre tých, ktorí tam mali rozbehnutý život – štúdium, práca, prípadne rôzne lekárske zákroky a vyšetrenia. Vycestovať v tom čase nebolo úplne jednoduché. Dôležité bolo povolenie od župana, rôzne administratívne povinnosti, peňažná čiastka k úhradám a iné povinnosti, ktoré sa odrazu stali súčasťou ich života. Okrem toho sa v meste organizovali demonštrácie, ktorými vyjadrovali odpor k pripojeniu mesta k Československu. Na jednom z takýchto stretnutí musela zasiahnuť aj armáda a došlo k zabitiu dvoch občanov. Celé toto dramatické obdobie bolo zavŕšené vytvorením Slovenskej republiky rád dňa 16. júna 1919 v Prešove.²³

Vznikla podľa vzoru Maďarskej republiky rád, ku ktorej vytvoreniu došlo po páde Károlyiho vlády, nakoľko sa mu nepodarilo pred mocnosťami Dohody obhájiť a zároveň udržať integritu historického Uhorska. Moci sa tak chopili v marci 1919 boľševici na čele s Bélom Kunom a ich cieľom bolo dosiahnuť to, čo sa nepodarilo za vlády Károlyiho.

²¹ ŠUTAJ, Štefan ed. *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2011. s. 87. ISBN 978-80-7097-910-5.

²² ŠUTAJ, Štefan ed. *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2011. s. 97-99. ISBN 978-80-7097-910-5.

²³ ŠUTAJ, Štefan ed. *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav, SAV, 2011. s. 99-100. ISBN 978-80-7097-910-5.

Maďarskej Červenej armáde sa podarilo obsadiť časť územia Slovenska a následne vyhlásiť Slovenskú republiku rád.²⁴

Tento typ bolševickej republiky nemal dlhú trvácnosť a po zásahu krajín Dohody sa musela z územia Slovenska stiahnuť Maďarská Červená armáda. Trianonská mierová zmluva, prijatá dňa 4. júna 1920, definitívne vymedzila južnú hranicu s Maďarskom a Košice sa tak právoplatne ocitli v Československu. Prekonanie krušných chvíľ víťazoslávne opísal Milan Hodža v *Slovenském týždenníku* roku 1919: „Od Prešporka za Košice vlají slovenské prápory.“²⁵

1.4 Košice v čase druhej svetovej vojny a oslobodenie mesta

Po takmer 20 rokoch prišiel opätovný zlom vo forme Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitráže a viedol k zmenám hraníc. Mníchovská dohoda prijatá dňa 30. septembra 1938 nariaďovala Československu odstúpiť Nemecku pohraničné oblasti, ktoré boli osídlené vo väčšej prevahe Nemcami a Viedenská arbitráž, podpísaná dňa 2. novembra 1938, už bola len akýmsi pokračovaním tejto politiky. Na základe etnického princípu, ktorý sa uplatnil v Mníchovskej dohode a vďaka ktorému získali Nemci územia Československa, sa odporúčal podobný scenár vykonať aj zo strany Maďarska. Oblasť južného Slovenska (vrátane Košíc) pripadli Viedenskou arbitrážou Maďarsku. Keďže jednania medzi Maďarskom a Česko-Slovenskom (v tom čase už to bol fakticky federatívny štát s pozmenením názvom Česko-Slovenská republika) nevedli k vzájomnej dohode, rozhodol o tom samotný Hitler, ktorého cieľom bolo rozvrátiť Česko-Slovensko, no najmä ozbrojené sily, ktoré by mu mohli prekážať pri plánovanom ovládnutí Európy. Násilným odtrhnutím južných oblastí a ich pripojením k Maďarsku dosiahli Maďari to, o čo sa usilovali už od čias Trianonu. Svoj kúsok si odkrojilo aj Poľsko, ktoré si prisvojilo niekoľko obcí na severe Slovenska v oblasti Spiša a Oravy.²⁶

Tak sa Košice dostali opäť do područia Maďarska na dlhých sedem rokov. K oslobodeniu mesta došlo v januári 1945. Dr. Štefan Kaller uvádza v novinách *Národná obroda* článok *Košice oslobodené* a opisuje v ňom obraz Košíc tesne pred oslobodením. Vytvára čitateľom obraz mesta plnom obetí, zastrelených ľudí ležiac v kaluži krvi na uliciach

²⁴ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. 2. vydanie. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2011. s. 177. ISBN 978-80-7422-099-9.

²⁵ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. 2. vydanie. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2011. s. 178. ISBN 978-80-7422-099-9.

²⁶ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. 2. vydanie. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2011. s. 197-202. ISBN 978-80-7422-099-9.

a prežívšieho obyvateľstva duševne otraseného z násilia za posledné obdobie.²⁷ Deň 19. január 1945 opisuje ako: „*Deň víťazstva pravdy nad bezprávím, deň splnených národných túžob keď sa násilím odtrhnutá ratolesť národa znova spojila s materským pňom, aby už nikdy nebola od neho odtrhnutá, aby bola naveky živená jednotnou miazgou národného žitia.*“²⁸

Ctibor Štítnický je autorom článku *Naše Košice*, v ktorom opisuje dojmy po oslobodení mesta: „*Našli sme tu temer polonahé, vyhladované deti, ktoré vyliezaly zo svojich nových príbytkov, z dier pod ruinami.*“²⁹ Píše aj o tom, ako sa pozdvihol slovenský ľud po ťažkých časoch, ktorými si musel prejsť a nepoddal sa zúfalstvu. Tiež vyzdvihuje silu, ktorú v sebe našli, aby sa povzniesli nad tým, čo im osud v minulosti nadelil a veria v lepšiu budúcnosť.

V novinovom článku *Košice bránou slobody a obnovenia ČSR*, ktorý vyšiel vo *Východoslovenskej pravde* dňa 19. januára 1946 sa spomína na slovenský národ v rokoch 1938 - 1945 ako na národ „*gniavený barbarskou nemeckou čižmou fašizmu*“³⁰ a pripomínajú si po roku od oslobodenia mesta svojich hrdinov, Červenú armádu, ktorá ich vyrvala z barbarských rúk Nemcov. Práve im, Sovietskemu zväzu, vzdáva hold vo svojej reči aj Vavro Šrobár ako predseda Slovenskej národnej rady v oslobodených Košiciach 31. januára 1945. Z jeho prejavu vyplýva najmä to, aby slovenský národ nikdy nezabudol na heroický akt Červenej armády, ktorá ho oslobodila od nepriateľskej nadvlády. Jeho reč bola zakončená myšlienkou o novej epoche, ktorá sa naskytá slovenskému národu pod ochranou ruského národa. Pozdrav a vďaku za pomoc vyjadrili aj oslobodení občania samotnému maršalovi Stalinovi, ktorý mu zaslali. Tento pozdrav obsahoval okrem niekoľkonásobného ďakujem aj výlevy toho, čím si museli za tie roky prejsť. V skratke hodnotia o čo všetko prišli – metropolu východného Slovenska, slovenskú reč, prácu a konštatujú, že jediné čoho sa dočkali bola potupa a otrokárstvo, ktoré ich postretlo.³¹

1.5 Doba oslobodenia a metropola východu ako hlavné mesto

Košice sa navždy zapísali do dejín slovenského národa ako symbol novej epochy, pretože práve v tomto meste na východe Slovenska sa rozhodovalo o dôležitých otázkach budúcnosti. Apríl 1945 predstavuje mesiac, kedy Československo oslavuje úplne oslobodenie a zároveň Košičania oslavujú príchod prezidenta Eduarda Beneša a vlády do hlavného mesta

²⁷ KALLER, Štefan. Košice oslobodené. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 1-2.

²⁸ KALLER, Štefan. Košice oslobodené. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 1-2.

²⁹ ŠTÍTNIČKÝ, Tibor. Naše Košice. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 1-2.

³⁰ Košice bránou slobody a obnovenia ČSR. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 7.

³¹ Košice bránou slobody a obnovenia ČSR. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 7.

Republiky – Košíc 3. apríla 1945. Významným medzníkom v tomto mesiaci sa stali dni 4. a 5. apríl, kedy prezident vymenoval novú československú vládu, ktorá následne na druhý deň vyhlásila svoj program.³²

Ten poznáme z dejín pod názvom Košický vládny program. Obsahoval viacero bodov, ktoré sa mali realizovať, ako napríklad očistiť verejný život od kolaborantov a zradcov; odobrať Nemcom, Maďarom, zradcom občianske práva; zaviesť národné výbory ako nové orgány štátnej moci; znárodnenie podnikov a pod. V oblasti zahraničnej politiky sa týmto dokumentom deklarovala spolupráca so Sovietskym zväzom.³³

Košice sa tak stali prvým hlavným mesto po oslobodení krajiny, boli prvým sídlom prezidenta a zároveň pôsobiskom Slovenskej národnej rady.³⁴ Tieto fakty nás len utvrdzujú v tom, že dejiny slovenského národa sú neodlúčiteľne späté aj s mestom na východe Slovenska – Košicami. Boli súčasťou a svedkom dôležitých udalostí, ktoré pozmenili chod celého štátu. Ich dôležitosť nemožno pripisovať len 20. storočiu a udalostiam, ktoré ich v tom čase sprevádzali, ako napr. boj s Maďarskom o ich privlastnenie, ale aj vo vyššie zmienenej dávnej minulosti. Už od počiatkov sa mesto stávalo významným centrom regiónu. Viedli cezeň dôležité obchodné cesty, ktoré tak zaručovali vzrast mesta nielen po hospodárskej, ekonomickej stránke, ale aj po stránke kultúrnej a spoločenskej. Košice tak postupne rástli a stávali sa multietnickým a multikultúrnym miestom a mestom. Môžeme povedať, že sú nimi až dodnes.

1.5.1. Politická situácia v Košiciach po oslobodení

Na formovanie politickej štruktúry na oslobodenom Slovensku po druhej svetovej vojne mali veľký vplyv dve strany formujúce sa ešte v čase povstania. Košice, ktoré sa prinavrátili z maďarského područia mali v povojnovom období významné postavenie ako politické mesto. V najväčšom východoslovenskom meste sa sformoval totiž Košický vládny program, ktorý stanovil základné princípy a zásady v oblasti ekonomiky, hospodárstva, zahraničnej i vnútornej politiky, školstva, kultúry, národnostnej otázky a pod. Bol to Program prvej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov.³⁵

³² Keď Košice boli hlavným mestom Republiky... *Východoslovenská pravda*. Košice: 7. 4. 1946, č. 83, roč. II., s. 4.

³³ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. 2. vydanie. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2011. s. 233-234. ISBN 978-80-7422-099-9.

³⁴ Košice bránou slobody a obnovenia ČSR. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 7.

³⁵ ŠUTAJ, Štefan – SJUSKO, Ivan. Košice a občianske politické strany v rokoch 1945 – 1948. *Človek a spoločnosť*. 1993, č. 3, roč. 2., s. 3. ISSN 1335-3608.

V Košiciach sa snažili predstavitelia Strany slovenskej národnej jednoty obnoviť túto stranu, no nedošlo k tomu a hlavných predstaviteľov dokonca zaistila NKVD a až na zákrok Delegácie SNR pre oslobodené územie boli prepustení. Po roku 1945 mali právo na existenciu len tie politické zoskupenia, ktoré sa zúčastnili aktívneho odboja. DS predstavovala občiansky blok, a tým si získavala popularitu. Najvhodnejšie podmienky mala práve na východnom Slovensku a obzvlášť Košice sa úzko spájajú s činnosťou DS. Práve v tomto meste sa začala od februára organizačná činnosť pod záštitou M. Géciho a od 4. marca sa do pozornosti občanov dostal časopis DS *Demokrat*, ktorý vychádzal v Košiciach. Až v máji 1945 sa ústredie DS presunulo do Bratislavy (po tom, ako bola Bratislava 5. mája oslobodená). Expozitúru pre východné Slovensko, ktorá sídlila v Košiciach viedol J. Styk. Okrem nej, boli zriadené ešte ďalšie dva pre stredné a západné oblasti. Ich pôsobenie nemalo dlhú trvácnosť, keďže už začiatkom októbra boli zrušené Predsedníctvom DS. Významná úloha tak pripadla oblastným sekretariátom. Pre Košice bol oblastným tajomníkom DS M. Géci a zástupcom bol Štefan Koričanský. Ján Bugoš a Miloš Starke boli tajomníkmi v Košiciach.³⁶

Politická situácia nebola naklonená politickým stranám akou bola aj Demokratická strana. V povojnovom čase bol rapídny politický posun doľava, čo znamenalo vzostup socialistických a komunistických strán. Sovietsky zväz sa snažil presadiť komunistické strany na území, ktoré oslobodil a takejto situácii sa nevyhli ani Košice.³⁷

Na východe Slovenska sa od začiatku roku 1945 snažili obnovovať svoju činnosť aj organizácie sociálnej demokracie, ktoré boli následne zlúčené s KSS. „25. februára 1945 na pracovnej konferencii v Košiciach splynula sociálna demokracia v Košiciach s KSS.“³⁸

Tretia politická strana, ktorá sa začala utvárať od roku 1946 bola Strana práce. Riaditeľ československého rozhlasu Emil Rusko sa stal jej predsedom pre Košickú oblasť a okrem toho bol aj zodpovedný redaktor časopisu *Československý východ*. Druhé najväčšie mesto Slovenska vyjadrovalo nespokojnosť nad tým, že mali len jedného zástupcu v Ústrednom akčnom výbore Strany práce, ktorým bol Andrej Markus. „*Košické memorandum varovalo pred prílišnou centralizáciou a ignorovaním osobitostí východu Slovenska.*“³⁹ Ďalší spor, ktorý sa vynoril medzi centrom a „Východom“ bol spôsobený

³⁶ ŠUTAJ, Štefan – SJUSKO, Ivan. Košice a občianske politické strany v rokoch 1945 – 1948. *Človek a spoločnosť*. 1993, č. 3, roč. 2, s. 2-4. ISSN 1335-3608.

³⁷ ŠUTAJ, Štefan – SJUSKO, Ivan. Košice a občianske politické strany v rokoch 1945 – 1948. *Človek a spoločnosť*. 1993, č. 3, roč. 2, s. 3. ISSN 1335-3608.

³⁸ ŠUTAJ, Štefan – SJUSKO, Ivan. Košice a občianske politické strany v rokoch 1945 – 1948. *Človek a spoločnosť*. 1999, č. 3, roč. 2, s. 3. ISSN 1335-3608.

³⁹ ŠUTAJ, Štefan – SJUSKO, Ivan. Košice a občianske politické strany v rokoch 1945 – 1948. *Človek a spoločnosť*. 1999, č. 3, roč. 2, s. 5. ISSN 1335-3608.

delegovaním dvoch zástupcov zo Strany práce do Ústavodarného národného zhromaždenia, kde Košičania presadzovali E. Ruska a Bratislava sa snažila na to miesto dosadiť J. Šabršulu. Prvé miesto mal zaručené predseda strany a to druhé nakoniec získal Bratislavou podporovaný Šabršula.⁴⁰

Ďalšou stranou bola Strana slobody, ktorú iniciovali predstavitelia katolíckej strany. V Košiciach strana nedosahovala významné postavenie.⁴¹

Komunistom k prevzatiu celej moci na Slovensku prekážala jediná politická strana, ktorou bola Demokratická strana. K rozbitiu sily strany mala pomôcť aj diskreditačná kampaň, ktorá bola zameraná na Dr. Emanuela Böhma, ktorý pochádzal z východného Slovenska a od roku 1938 pôsobil v Košiciach ako profesor na gymnáziu, no v roku 1940 ho Maďari tohto miesta zbavili. Obvinenia jeho osobnosti sa týkali najmä jeho spolupráce so slovenskou vládou. Obraňovala ho komunita košických a ďalších Slovákov, ktorí uvádzajú v memorande, že po obsadení Maďarska nemeckou armádou to bol práve on, kto pripravoval obnovenie československej zvrchovanosti a dal príkaz na utváranie ilegálnych československých národných výborov. Takéto napätie v spoločnosti viedlo k jesennej politickej kríze. Cieľom komunistickej strany nebolo odstrániť členov DS zo Zboru povereníkov, ale dostať tam na pozície takých, ktorí by boli ochotní spolupracovať. Február 1948 vniesol do politického života ráznu zmenu spôsobenú vstupom komunistického režimu do Československa. Predstavitelia občianske politiky boli z verejného života odstránení. Tieto udalosti a ďalší vývin politickej situácie už však patrí do inej kapitoly dejín nášho štátu.⁴²

1.5.2 Postavenie metropoly východu v literárnom kontexte

Priestor východného Slovenska v počiatkoch 20. storočia nebol dostatočne zapojený do kultúrnych, politických, či štátoprávných otázok Československej republiky. V čase expandovania stredo európskych nacionalizmov bolo toto územie jazykovo roztrieštené. Až do vzniku Československej republiky bola jazyková diferenciácia nasledovná: maďarčina sa používala ako úradný jazyk a nemčina sa stala mestským komunikačným jazykom. Na základe používania jazyka sa diferencovali aj náboženstvá: katolíci mali latinčinu, gréckokatolíci cirkevnú slovenčinu, evanjelici sa vymedzovali používaním kralickej češtiny,

⁴⁰ ŠUTAJ, Štefan – SJUSKO, Ivan. Košice a občianske politické strany v rokoch 1945 – 1948. *Človek a spoločnosť*. 1999, č. 3, roč. 2, s. 5. ISSN 1335-3608.

⁴¹ ŠUTAJ, Štefan – SJUSKO, Ivan. Košice a občianske politické strany v rokoch 1945 – 1948. *Človek a spoločnosť*. 1993, č. 3, roč. 2, s. 6. ISSN 1335-3608.

⁴² ŠUTAJ, Štefan – SJUSKO, Ivan. Košice a občianske politické strany v rokoch 1945 – 1948. *Človek a spoločnosť*. 1999, č. 3, roč. 2, s. 5-8. ISSN 1335-3608.

pre kalvínov (slovenských, zemplínskych) bola príznačná východná slovenčina a napokon Židia používali hebrejčinu.⁴³

Martinská reprezentácia, ktorej cieľom bolo odolať maďarizácii a vyznačovala sa obraňovaním národného charakteru, mala veľmi slabú spoluprácu práve s východoslovenským priestorom. Len pár jednotlivcov z tohto areálu sa podieľalo na zrode slovenského politického národa.⁴⁴

Aj napriek týmto nepriaznivým vplyvom, ktoré charakterizovali východnú oblasť Slovenska sa o ňu zaujímali viacerí spisovatelia. Príkladom je maďarský spisovateľ Kálmán Mikszáth (1847 – 1910), ktorý zachytáva vo svojich dielach slovensko-maďarské jazykové pomedzie. Najväčšiu pozornosť pútala metropola východného Slovenska, Košice. Koncom 19. storočia podal obraz Košíc ako „maďarónskeho a zhýralého mesta“⁴⁵ Albert Škarvan (1869 – 1926) vo svojich *Zápiskoch vojenského lekára*.⁴⁶

K poodhalienu mesta ako kultúrneho priestoru prispel významný autor medzi spisovateľmi 20. storočia Sándor Márai so svojím textom *Spoved' mešťana*. Aj na základe tohto jeho textu je možné mestský priestor Košíc analyzovať z hľadiska prístupu vnútornej tradície. Druhý možný prístup, ako nazerať na mestský priestor Košíc je tzv. druhé mesto. Prvý prístup interpretuje košický mestský priestor ako známy, blízky, odкрýva minulosť, čo bolo zabudnuté. Veľký význam zohráva emocionalita, svet detstva a rodina. Presne tieto atribúty využíva v kapitole Košice Eduard Goldstücker v memoárovej knihe *Vzpomínky (1913 – 1945)*, kde prezentuje mesto v rokoch 1925 – 1931 ako multikultúrny priestor, v ktorom bolo cítiť napätie zo stretu prítomnosti viacerých kultúrnych tradícií. K ďalším autorom venujúcim sa kultúre Košíc v prvej polovici 20. storočia patrili napr. Stanislav Kostka Neumann alebo Petr Rákos. Posledná spomenutá osobnosť sa Košiciam venovala najmä po roku 1938, teda po Prvej viedenskej arbitráži. Značnú pozornosť upriamil vo svojich viacerých prácach na rozdiel „česko-slovenských“ a „maďarských“ Maďarov. Rozdiel medzi nimi videl v posunutí istého typu mentálnej hranice, nakoľko Maďarom žijúcim takmer dvadsať rokov v demokratickom Československom už atmosféra materskej domoviny bola vzdialenejšia.⁴⁷

⁴³ PASSIA, Radoslav. *Na hranici (Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál)*. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter, 2014. s. 88-90. ISBN 978-80-89545-30-8.

⁴⁴ PASSIA, Radoslav. *Na hranici (Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál)*. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter, 2014. s. 90. ISBN 978-80-89545-30-8.

⁴⁵ PASSIA, Radoslav. *Na hranici (Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál)*. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter, 2014. s. 91. ISBN 978-80-89545-30-8.

⁴⁶ PASSIA, Radoslav. *Na hranici (Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál)*. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter, 2014. s. 91. ISBN 978-80-89545-30-8.

⁴⁷ PASSIA, Radoslav. *Na hranici (Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál)*. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter, 2014. s. 101-106. ISBN 978-80-89545-30-8.

Zlom v kultúre mesta nastáva po druhej svetovej vojne, kedy došlo k výrazným demografickým zmenám obyvateľstva Košíc. Došlo k prudkému nárastu prisťahovalcov z vidieka, ktorí neboli spätí s kultúrou mesta. K týmto vnútorným zmenám došlo z viacerých dôvodov: strata obyvateľstva ako následok vojny, deportácie židovskej menšiny, pokles maďarského obyvateľstva a pod. Tieto vplyvy negatívne postihli kultúrnu pamäť mesta, následkom ktorých došlo k ruptúre kultúrneho vývoja Košíc.⁴⁸

Prístup ku Košiciam ako k tradícii druhého mesta je založený na geopolitickej báze a konfliktného vzťahu k centru. Predstavujú zástupné mesto, ktoré dopĺňa priestor národnej kultúry centra. Podobné príklady „druhých“ miest možno uviesť viaceré: vzťah Brna a Prahy, Petrohrad a Moskva. Medzi týmito druhými mestami možno nájsť minimálne jednu hlavnú paralelu, ktorá ich spája. Tým spoločným bodom je komunikácia s viacerými metropolami. Aj napriek tomu, že tieto mestá nie sú schopné si vytvoriť dostatočne silné autonómne kultúrne centrá, vytvárajú si samostatné vzťahy s inými kultúrnymi centrami. Pozícia Košíc ako druhého mesta je oslabená najmä nedostatočne viditeľnou vnútornou tradíciou. Spisovateľ Agda Bavi Pain vo svojom diele *Koniec sveta* sa zoberá práve problémom „druhého mesta“.⁴⁹

Priestor vylúčenia alebo miesto miernejšieho trestu boli prívlastky, ktorými boli nielen Košice, ale aj celá oblasť východného Slovenska označované v čase Československa. Do obdobia tesne po druhej svetovej vojne bola zasadená poviedka *Hymna* od Dušana Šimka, v ktorej rozprávač so zadost'učinením konštatuje: „*Metropola východu, Košice, prestali byť provinčným hniezdom, kam sa po desaťročia prekladali neschopní úradníci, tupí policajti alebo defraudanti v štátnych službách, a stali sa načas hlavným mestom Československej republiky. Bol to nevidaný žart vojnovnej stratégie, od návštevy cisára Ferdinanda nezažilo mesto väčšie prekvapenie.*“⁵⁰

⁴⁸ PASSIA, Radoslav. *Na hranici (Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál)*. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter, 2014. s. 106. ISBN 978-80-89545-30-8.

⁴⁹ PASSIA, Radoslav. *Na hranici (Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál)*. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter, 2014. s. 108-111. ISBN 978-80-89545-30-8.

⁵⁰ PASSIA, Radoslav. *Na hranici (Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál)*. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter, 2014. s. 113. ISBN 978-80-89545-30-8.

2. Reslovakizácia

Z histórie našich dejín vieme, že slovenský národ podliehal násilnej maďarizácii v 19. storočí, v ešte existujúcom Uhorsku. Dôsledkom toho sa mnohí obyvatelia, žijúci prevažne na slovensko-maďarskom etnickom pohraničí, zaradili k maďarskej národnosti. Touto politikou, ktorú násilne presadzovalo Uhorsko nielen na konci 19., ale aj na začiatku 20. storočia došlo k značnej strate slovenského obyvateľstva. Snaha o nápravu tejto situácie prišla v roku 1918 a trvala až do vytvorenia Československa, kedy sa uskutočňovalo poslovenčovanie obyvateľstva. Tento akt bol pozastavený kvôli výsledkom Viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938 podľa ktorých muselo Slovensko odstúpiť Maďarsku časť územia južného Slovenska. Týmto rozhodnutím sa do Maďarska dostali obyvatelia národnosti slovenskej a českej.⁵¹

Po druhej svetovej vojne sa začala riešiť nielen otázka maďarskej a nemeckej menšiny na území Slovenska, ale aj situácia pomadžarčených Slovákov, ktorých sa snažili zachrániť pre slovenský národ. „*Základnou strategickou líniou československých štátnych orgánov bolo zbaviť sa nemeckej a maďarskej menšiny, a to či už transferom (vysídlením) alebo výmenou obyvateľstva medzi Slovenskom a Maďarskom.*“⁵² A práve reslovakizácia mala zabrániť tomu, aby nedošlo k odsunu tých obyvateľov maďarskej národnosti do Maďarska, ktorí sa pomadžarčili len pod tlakom doby, ale inak mali slovenských predkov.⁵³

„*Reslovakizácia sa vykonávala podľa ústavného dekrétu prezidenta Česko-Slovenskej republiky č. 33/1945 Zb. o úprave československého štátneho občianstva osôb nemeckej a maďarskej národnosti podľa vyhlášky č. 20 000/I-IV/1-1946.*“⁵⁴ Táto vyhláška upresňovala, ktoré osoby sa nepovažovali za Maďarov:

1. „*osoby, ktoré sa pri sčítaní v roku 1930 hlásili k slovenskej, českej alebo inej slovanskej národnosti*
2. *osoby, ktoré sa k tejto národnosti hlásia dnes a sú slovenského, českého alebo iného slovanského pôvodu, ak*
 - a) *nikdy sa neprevinili proti Československu*
 - b) *neboli funkcionármi fašistických, maďarských politických strán alebo ich organizácií*

⁵¹ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 5.

⁵² ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 6.

⁵³ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 10.

⁵⁴ SELECKÝ, Ján. *Občania proti maďarizácii*. 1. vydanie. Bratislava: Eko-konzult, 2010. s. 42. ISBN 978-80-8079-137-7.

c) *nepomáhali maďarizácii*“.⁵⁵

Termín dokedy bolo možné podať prihlášku na reslovakizáciu bol stanovený na 1. júla 1946.⁵⁶ Tí, ktorí sa k reslovakizácii prihlásili sa nazývali „*osoby spornej národnosti*“.⁵⁷ Tendencie na podanie tejto žiadosti mali zväčša obyvatelia, ktorí v čase násilného pripojenia južného Slovenska k Maďarsku sa pod tlakom udalostí pomadžarčili alebo osoby maďarskej národnosti, ktoré sa ale v roku 1930 (pri sčítavaní obyvateľstva) hlásili k slovenskej národnosti. Nádejní reslovakizanti museli preukázať, že sa nijako neprevinili voči republike, a že neboli členmi maďarských politických strán či iných organizácií.⁵⁸

2.1 Priebeh reslovakizačnej akcie

Reslovakizácia obyvateľstva začala ešte pred oficiálnymi administratívnymi krokmi, a to v momente prinavrátania južných oblastí späť Slovensku. Začiatky dokumentácie reslovakizácie sa spájajú zo začiatkom roku 1946 a súpisom obyvateľstva južného Slovenska v 25 okresoch.⁵⁹ Primárnym cieľom iniciátorov reslovakizácie nebolo získať čo najviac obyvateľov na reslovakizáciu, ale dať možnosť tým obyvateľom Slovenska, ktorých by reslovakizácia vrátila späť do rodného slovenského národa odkiaľ boli v minulosti násilne pomadžarčení. Preto sa predpokladalo uskutočniť reslovakizáciu len v oblastiach, ktoré mali v minulosti slovenský ráz, no napokon zasiahla celé územie Slovenska.⁶⁰

Ústredná reslovakizačná komisia, ktorá riadila celú reslovakizáciu, sa ustanovila 21. júna 1946 na Osídľovacom úrade pre Slovensko v zložení: „*predseda A. Granatier, tajomník J. Gašperik a členovia J. Čech, O. Djuračka, F. Lednár, F. Vašečka, M. Senčák, J. Vražda, V. Sedmík a J. Boča*“.⁶¹ Túto zostavu neakceptovalo Povereníctvo vnútra a vymenovalo novú komisiu, „*ktorej predsedom bol M. Huba a jej členmi A. Granatier, F. Lednár, M. Senčák, J. Vražda, V. Sedmík a J. Boča*“.⁶² Chod reslovakizácie sa tak dostal do področia Povereníctva

⁵⁵ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993. s. 85. ISBN 80-224-0209-5.

⁵⁶ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 11.

⁵⁷ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 11.

⁵⁸ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 9-10.

⁵⁹ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 35.

⁶⁰ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993. s. 83-85. ISBN 80-224-0209-5.

⁶¹ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993. s. 85. ISBN 80-224-0209-5.

⁶² ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993.

vnútra a bol potlačený národný entuziazmus, ktorý prezentovali funkcionári Slovenskej ligy. Už na prvom zasadnutí sa zhodli na riešení otázky ohľadom reslovakizovania obcí alebo jednotlivcov osobne. Obec sa určila ako najmenšou skúmaná jednotka, čo malo prispieť k rýchlejšiemu postupu reslovakizácie, no v prípade potreby sa nevyklúčovalo aj skúmanie jednotlivcov.⁶³

Ústredná reslovakizačná komisia ako hlavný orgán celej reslovakizácie narazila vo svojich počiatkoch na kompetenčný spor. Ten sa vyskytol medzi centrálnymi orgánmi a slovenskými národnými orgánmi a zároveň sa preniesol aj medzi hlavné politické strany na Slovensku – Demokratickú stranu a Komunistickú stranu Slovenska. Ich nezhody vychádzali z toho, že slovenskí národovci sa snažili, aby priebeh reslovakizácie riadili osoby alebo inštitúcie, ktoré majú skúsenosti s menšinovou prácou, resp. poznajú regionálne pomery a nemajú tak k danej problematike len politický vzťah. Ministerstvo vnútra viac presadzovalo pracovníkov priamo z odboru, teda z rezortu vnútra.⁶⁴

K tejto myšlienke sa pridávali komunisti, ktorí tiež viac presadzovali úradníkov z Povereníctva vnútra, resp. Ministerstva vnútra. Demokrati sa prikláňali k názoru, aby hlavnými predstaviteľmi reslovakizačnej akcie boli osoby pracujúce v menšinových oblastiach. Jedným z takýchto ľudí bol Anton Granatier, osoba, ktorá stála za zrodom celej reslovakizácie – predseda Slovenskej ligy, prvý reslovakizačný komisár a aj predseda Ústrednej reslovakizačnej akcie. Postupne silou komunistov bol z reslovakizačnej komisie vytlačený a pôsobil potom ako vedúci na Osídľovacom úrade pre Slovensko.⁶⁵

Ďalší spor, ktorý sa viedol v kuloároch týchto dvoch strán sa týkal princípu, ktorý sa mal používať pri hodnotení reslovakizačných prihlášok. Nebolo možné akceptovať všetky reslovakizačné prihlášky, nakoľko mnohí sa k nej hlásili len z dôvodu ochrany pred represiami, ktoré mali byť prijaté voči príslušníkom maďarskej národnosti. Triedy princíp presadzovala Komunistická strana, ktorá mala v záujme prijímať prihlášky chudobnejšej vrstvy obyvateľstva. Demokratická strana zastávala názor etnického, národného princípu, ktorý nebral ohľad na majetkové pomery a uchádzači o reslovakizáciu mali mať slovenský etnický pôvod, ktorý by aj vedeli dostatočne obhájiť.⁶⁶

s. 85. ISBN 80-224-0209-5.

⁶³ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 12-13.

⁶⁴ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 12.

⁶⁵ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993. s. 93-94. ISBN 80-224-0209-5.

⁶⁶ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993. s. 94-95. ISBN 80-224-0209-5.

Reslovakizačná komisia venovala značnú pozornosť pri hodnotení prihlášok aj otázke náboženstva. Časť obyvateľstva južného Slovenska, ktorá bola maďarskej národnosti boli kalvíni, kým Slováci sa prevažne hlásili k rímsko-katolíckej cirkvi. Tento fakt sa považoval za etnodiferencujúci znak aj napriek tomu, že to nie je pravidlo a neplatí pre všetky regióny.⁶⁷

Zlom pri reslovakizácii nastal začiatkom júla, konkrétne 6. júla 1946, na zasadnutí Ústrednej reslovakizačnej komisie ktorej sa zúčastnil aj Daniel Okáli – vládny splnomocnenec pre výmenu obyvateľstva. Bola to práve jeho osoba, ktorá vyhlásila, že na základe rokovania Československo-maďarskej zmiešanej komisie sa majú v najbližšom období určiť Maďari na výmenu. Do 27. augusta 1946 mala maďarská vláda obdržať menný zoznam osôb určených na transfer. Došlo tak k pozastaveniu preverovania reslovakizantov a k sústredeniu sa na novú úlohu. Z tejto situácie vyplynul paradox, pretože hlavným cieľom reslovakizácie bolo zachrániť pomaďarčených Slovákov pred vysídlením a zrazu bolo nutné uviesť mená tých, ktorí majú byť vybraní na odsun, a tak stratia možnosť byť reslovakizovaní.⁶⁸

Koncom roka 1946 práca Ústrednej reslovakizačnej komisie bola pozastavená. Jedným z dôvodov bol aj kompetenčný spor medzi Ministerstvom vnútra a Povereníctvom vnútra. Druhým z dôvodov bolo uznesenie pražských orgánov o neadekvátnosti reslovakizačnej komisie pri rozhodovaní o československom štátnom občianstve v rámci občanov maďarskej národnosti. Tretia príčina bola spôsobená zmenou orientácie funkcie komisie. Prestali sa zaoberať reslovakizačnými prihláškami a venovali pozornosť výberu obyvateľstva, ktorí mali byť určení na výmenu.⁶⁹

Novú Reslovakizačnú komisiu menovalo Ministerstvo vnútra v liste zo dňa 4. apríla 1947. Zloženie, na ktorom sa uzniesla vláda dňa 14. marca 1947, bolo nasledovné: „*predseda plk. Jozef Šebestík, podpredseda Jozef Lietavec, členovia: Ladislav Šimovič, Ján Svetoň, Pavol Horváth a Ján Boča.*“⁷⁰ Vláda sa v ten deň uzniesla aj na stanovení smerníc potrebných pre vykonávanie reslovakizácie. Obsahovali napríklad ustanovenie rozdelenia prihlášok do dvoch skupín: „*A – nesporné prípady, B – prípady vyžadujúce doplnenie a šetrenie.*“⁷¹ Počas činnosti novej reslovakizačnej komisie došlo k zmene vyšetrovania okresov, a to tým, že

⁶⁷ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 31.

⁶⁸ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 14-15.

⁶⁹ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 16.

⁷⁰ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993. s. 116. ISBN 80-224-0209-5.

⁷¹ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 17.

šetreniu a napokon aj reslovakizácii sa nevyhli ani okresy, ktoré mali status slovenských alebo maďarských okresov. August 1947 sa už niesol v znamení vydávania potvrdení o národnosti reslovakizantom, ktorých prihlášky boli akceptované.⁷²

2.2 Záver a výsledky reslovakizácie

Reslovakizácia bola rozdelená do dvoch etáp. Samotná prvá etapa, ktorá trvala od júna 1946 do januára 1948, bola rozdelená na dve časti ohraničené činnosťou dvoch reslovakizačných komisií. Predstavovala nosnú časť celej reslovakizačnej akcie. Druhá etapa, pretrvávajúca v období od februára do decembra roku 1948, bola už len administratívnym pokračovaním predchádzajúcej prvej časti reslovakizácie.⁷³

Najhodnovernejšie štatistické výsledky reslovakizácie pochádzajú z roku 1949. Vznikli v čase likvidácie reslovakizačnej komisie a uvádza sa v nich 140 tisíc podaných reslovakizačných prihlášok, z ktorých 108 545 bolo kladne vybavených.⁷⁴ „*Tento údaj zhruba potvrdzuje, resp. spresňuje aj materiál, ktorý bol pripravený na Predsedníctvo ÚV KSS 6. januára 1950, podľa ktorého bolo podaných 135 317 žiadostí, ktoré sa dotýkali 410 820 osôb. Z týchto bolo 84 141 odmietnutých a reslovakizovalo 362 679 osôb.*“⁷⁵ Táto štatistika nezahrňovala prihlášky 41 269 osôb, z ktorých bolo: „4 855 Nemcov, 2 583 osôb, ktoré ušli do Maďarska, 6 770 osôb, ktoré boli na náboře v Čechách, 4 341 osôb, ktoré boli dobrovoľne v Čechách, 300, ktoré zomreli, 7 489 osôb, ktoré odvolali prihlášku, 3 527 osôb, ktoré odišli do Maďarska v rámci výmeny obyvateľstva a 11 404 osôb, ktorých prihláška ako nedostatočne vybavená, bola v šetrení.“⁷⁶ Sčítanie obyvateľstva z roku 1960 uvádza 46,4% nárast obyvateľstva od roku 1950, ktoré sa prihlásilo k maďarskej národnosti. Z týchto výsledkov je zrejmé, že mnohí obyvatelia sa k reslovakizácii hlásili zo zisťovaných dôvodov vidín lepšej politickej a ekonomickej výhodnosti alebo pod tlakom mocenského aparátu, no nie na základe ich vnútornej etnickej príslušnosti.⁷⁷

⁷² ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993. s. 117. ISBN 80-224-0209-5.

⁷³ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993. s. 117-118. ISBN 80-224-0209-5.

⁷⁴ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 36.

⁷⁵ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 36.

⁷⁶ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 36.

⁷⁷ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 41.

Ani po dlhšom čase od reslovakizácie nie je možné túto akciu jednoznačne odobriť alebo odsúdiť. Negatívny vplyv na celkový priebeh tohto prinavrátania pomadžarčených Slovákov mala československá vláda, ktorá sa snažila eliminovať etnické problémy z oblastí južného Slovenska výmenou obyvateľstva. Podobne negatívny dopad mal aj veľký vplyv úradníkov z Ministerstva vnútra a Povereníctva vnútra, ktorí celej akcii dodali administratívny a násilný charakter. Sociálna štruktúra reslovakizujúceho obyvateľstva badateľne dokazuje, že najväčší počet reslovakizantov bolo zo sfér závislej na štátnej moci. Roľníci, ktorých závislosť na štátnej moci je výrazne menšia ako závislosť úradníkov, robotníkov, tvorili medzi reslovakizantmi malú časť a to aj napriek tomu, že v danom regióne predstavujú najväčšiu skupinu obyvateľstva.⁷⁸

„Pomadžarčovanie a reslovakizácia v ich pôvodnom chápaní sú v súčasnosti historicky prekonané, neznamená to však, že ich dôsledky nepretrvávajú do súčasnosti, a že fenomén zmeny národnej príslušnosti na juhu Slovenska neplatí. Nadobudol však formu medzigeneračného posunu, na ktorý vplývajú predovšetkým objektívne podmienky života obyvateľstva daného regiónu.“⁷⁹

2.3 Reslovakizácia v dennej tlači

Denná tlač, noviny slúžili aj v minulosti tak ako dodnes slúžia na informovanie celej spoločnosti o udalostiach v štáte. Ani otázka reslovakizácie neostala bez povšimnutia v tomto type média. Po celý čas reslovakizácia dobová tlač sledovala jej postupy, informovala občanov o prípadných zmenách, či výsledkov, a taktiež odôvodňovala si tento samotný akt prinavrátania odnárodencov.

Odpovede k otázkam, čo je reslovakizácia a prečo je taká dôležitá pre budovanie slovenského národa môžeme nájsť aj v článku *Prečo reslovakizácia*, ktorý bol uverejnený v novinách *Demokrat*. Spomína sa v ňom na pomadžarčovanie slovenského obyvateľstva a do kontrastu sa uvádzajú názory Jozefa Korosyho, ktorý bol považovaný za veľkú autoritu v Maďarsku a Csabu Csapodiho, maďarského utečenca. Ich názory si výrazne protirečia. Kým Korosy tvrdí, že kalvínski Maďari boli vyhnaní z mnohých obcí, tak Csapodi dokázal neopodstatnenosť týchto tvrdení. Okrem toho dokázal, že južné kraje dnešného Slovenska boli už v minulosti slovenskejšie, než ako o tom uvádza maďarská literatúra a taktiež, že

⁷⁸ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*.

1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 41.

⁷⁹ ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*.

1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. s. 41.

nemožno sa riadiť zásadou, že každý Slovak je katolík a každý Maďar kalvín. Vyvrátil aj legendu o jazykovej maďarskej hranici, ktorá bola údajne severnejšie. Pri obhajovaní vyvrátenia tejto teórie vychádzal z toho, že v čase tureckých nájazdov sa Slováci snažili uniknúť vyššie na sever a na ich územie prišli Maďari. Po tom, ako sa podarilo Turkov z územia vyhnúť, sa Slováci vrátili späť na juh a Maďari zas odišli na juh do pomerov, ktoré boli výhodnejšie.⁸⁰ „Značná časť pomadžarčených Slovákov je teda na našom území, okrem mnohých v Maďarsku. Máme na nich nárok. Hlásia sa k nám, sú naši! Treba ich podporiť v snahe vrátiť sa k svojmu národu! To je reslovakizácia. Nejde nám teda o Maďarov, ide nám o našich.“⁸¹

Východoslovenská pravda uverejnila článok *Reslovakizácia opodstatnená*, ktorej autorom bol poslanec O. Jeleň. Ten svoje myšlienky otvára témou odsunu nemeckej a obdobne aj maďarskej menšiny z územia Slovenska a následne prechádza k reslovakizácii ako k vhodnejšiemu variantu riešenia maďarskej otázky. Spomína na maďarizáciu koncom 19. a na prelome 20. storočia, ktorá vyvolala v kultúrnom svete veľký škandál a obeť na slovenskej strane sa mohli rátať na stotisíce. Podľa štatistík sa počet Slovákov znížil z pol milióna na 70 000. Pred skazou národ zachránili len udalosti odohrané v roku 1918. Vplyvom enormného tlaku maďarizácie je veľká časť maďarskej menšiny na Slovensku slovenského pôvodu a v Maďarsku zas žije mnoho Slovákov, ktorí sa hlásia k svojmu pôvodu. Práve vďaka reslovakizácii sa ukázalo, že tri štvrtiny pomadžarčených Slovákov sa túži vrátiť späť do lona svojho rodného národa.⁸²

2.4 Reslovakizácia Košíc z pohľadu dobovej tlače

Rok 1945 sa v najväčšom východoslovenskom meste niesol v znamení hesiel ako: *Košiciam vrátiť slovenský ráz, Košice budú slovenské, Košice sú naše*⁸³ a pod.

Po „*siedmich rokoch stredoveku*“⁸⁴ sa južné oblasti prinavrátili k Slovensku, no obdobie vojny, maďarizácia ich ráz radikálne zmenili. „*Hoci ideme po uliciach mesta, ktoré malo vždy absolútnu slovenskú väčšinu, smazaná je i tá posledná stopa, čo by na to mohla*

⁸⁰ Prečo reslovakizácia. *Východoslovenská pravda*. Košice: 27. 1. 1946, č. 22, roč. II., s. 7.

⁸¹ Prečo reslovakizácia. *Východoslovenská pravda*. Košice: 27. 1. 1946, č. 22, roč. II., s. 7.

⁸² JELEŇ, Oskár. Reslovakizácia opodstatnená. *Východoslovenská pravda*. Košice: 12. 9. 1946, č. 209, roč. II., s. 1-2.

⁸³ Názvy novinových článkov z denníka *Východoslovenská pravda*.

Košiciam vrátiť slovenský ráz. *Východoslovenská pravda*. Košice: 15. 5. 1945, č. 67, roč. I., s. 2.

Košice budú slovenské. *Východoslovenská pravda*. Košice: 27. 4. 1946, č. 100, roč. II., s. 2.

Košice sú naše. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

⁸⁴ Slovenské Košice nedáme cudzote. *Demokrat*. Košice: 21. 4. 1945, č. 22, roč. I., s. 2.

upomínať, nehľadiac azda len na maďarským spôsobom písané slovenské priezviská.“⁸⁵ Tento výrok je iba jedným z mnohých, ktoré po roku 1945 napĺňali stránky novín vyjadrujúcich jednak rozhorčenie nad udalosťami z predchádzajúcich rokov a taktiež radikálne riešenie prinavrátania slovenskej reči.

2.4.1 Vrátiť Košiciam slovenský ráz

V dennej tlači sa po roku 1945 mnohokrát vyskytovalo tvrdenie: „*Košice boly slovenské a budú slovenské.*“⁸⁶ Presne tieto slová vyriekol aj por. Suchý, hlavný rečník na košickej manifestácii Sväzu slovenských partizánov, ktorých jediným cieľom bolo očistiť Košice od maďarského elementu. V krátkom čase chceli z Košíc urobiť slovenské mesto, v ktorom by sa rozvíjal slovenský duch a život. Boli pripravení odstrániť akékoľvek prekážky, ktoré by sa im postavili do cesty splnenia týchto záväzkov: „*Alebo sa k nám pripojí každý obyvateľ Košíc, alebo ho odstránime. Ale nedovolíme, aby pracoval proti nám.*“⁸⁷

Na základe správ z dennej tlače to v Košiciach vyzeralo tak, ako keby bol v povojnovom stave najhlavnejším problémom odstrániť akýkoľvek iní národnostný prvok než je slovenský a prinavrátiť Košiciam ich slovenskosť, ktorá bola za posledné roky výdatne potlačovaná. Boli Košice v minulosti naozaj tak homogénne slovenské ako sa tvrdilo v tlači po roku 1945? Je oprávnené používať a neustále sa ohradzovať heslami ako Slovenské Košice; vrátiť Košiciam slovenský ráz a pod.?

Tieto otázky zodpovedal Anton Granatier (predseda Slovenskej ligy, člen SNR, hlavný odborový radca) vo svojej prednáške *Národnostný vývoj Košíc a okolia*⁸⁸ v Košiciach počas zjazdu československých štatistikov. Vo svojej práci sa zaoberá národnostným zložením Košíc 19. a 20. storočia. Do hlbšej národnostnej minulosti Košíc zachádza len okrajovo, keď spomína na obdobie cechovníctva a nemecký ráz Košíc, no nezapiera, že tam žili aj Slováci, či Maďari, ktorí sem prišli najmä po tureckom vpáde do Uhorska. Ich pôsobenie v Košiciach ale nijako výrazne neovplyvnilo nemeckosť, ktorá v tom čase na území prevládala. Až v 18. storočí dochádza k postupnému preriedeniu nemeckého živlu a od začiatku 19. storočia bolo mesto natoľko slovenské, že prípadná nemecká rodina bola len akýmsi symbolom minulosti. O tom, že Košice boli slovenským mestom a v spoločnosti prevládala slovenská reč hovorí aj maďarská herečka Déry, ktorá Košice navštívila na začiatku 19. storočia: „*Pozvali ma do*

⁸⁵ Slovenské Košice nedáme cudzote. *Demokrat*. Košice: 21. 4. 1945, č. 22, roč. I., s. 2.

⁸⁶ Za očistu Košíc a za ich slovenský ráz. *Demokrat*. Košice: 15. 5. 1945, č. 33, roč. I., s. 2.

⁸⁷ Za očistu Košíc a za ich slovenský ráz. *Demokrat*. Košice: 15. 5. 1945, č. 33, roč. I., s. 2.

⁸⁸ Košice boly, sú a budú slovenské. *Demokrat*. Košice: 3. 6. 1947, č. 125, roč. III., s. 3.

*niekoľkých panských domov, no bola som veľmi prekvapená, keď som počula rozkazovať služobným v len slovenskej reči. Ale nielen to: aj dámy medzi sebou hovorily po slovensky. Natoľko som sa čudovala, že som ako sprostá na ne dávala. Veru, pre ne bola som len pani Déryčka. Ani slova som im nerozumela. A čo ešte na trhu! Tam sme vôbec nemohli nakupovať. Na ulici nebolo počuť ani jediného maďarského slova.“*⁸⁹ Týmito citátmi nechcel autor poprieť existenciu iných národnostných skupín v sociologickom celku Košíc, ale iba naznačiť, že nie je to dostatočne pádny dôkaz na to, aby sa mohlo hovoriť o meste rečovo a národne zmiešanom ako to udávajú uhorskí autori zo začiatku 19. storočia, a to aj napriek tomu, keď napr. na 100 obyvateľov pripadlo 80 Slovákov, 15 Maďarov a 5 Nemcov.⁹⁰

V polovici 19. storočia, teda konkrétne v roku 1850 mali Košice 13 034 obyvateľov, no o necelých 7 rokov tento počet vzrástol na 16 417. Tieto demografické údaje poukazujú nielen na zvýšený prírastok obyvateľstva, ale aj na hospodársky rozvoj a rozmach mesta. Štatistické údaje z roku 1857 uvádzajú značný nárast obyvateľov nemeckej národnosti. Tento záblesk nemeckosti vzplanul po udalostiach roku 1848/1849, kedy štátna moc prešla po revolúcii do Viedne a každý, kto aspoň pasívne ovládal nemčinu sa dal zapísať za Nemca.⁹¹

Výrazná národnostná zmena prišla po prevzatí štátnej moci Maďarmi po rakúsko-maďarskom vyrovnaní v 1867 roku. Podľa sčítania obyvateľstva Košíc roku 1880 vzrástol totiž počet obyvateľov o 10 000 a podľa štatistických výsledkov bol percentuálny rozdiel medzi Slovákami a Maďarmi minimálny. O 30 rokov, teda konkrétne v roku 1910 sa tento rozdiel markantne zvýšil v prospech maďarskej národnosti, ktorá predstavovala 75% obyvateľstva, a tak sa z menšiny stala väčšina, pričom početnosť slovenskej národnosti klesla na 15%.⁹²

2.4.2 Reslovakizačná akcia v cirkvi

Jazykový problém spätý s pomadžarčovaním neobišiel ani náboženstvo. Spolok východoslovenských akademikov (konkrétne gréckokatolíci členovia *RNC Doboš, IngC Sokol, IngC Ďurišín a predseda PhC Halaga*)⁹³ protestoval proti tomu, aby sa kalvínske bohoslužby vykonávali aj naďalej v maďarskom jazyku. Ich rázny prejav bol prenesený priamo na pôde Povereníctva pre vnútro, kde okrem konštatovania aktuálnej situácie v cirkevnom živote žiadali aj slovenských farárov a slovenské bohoslužby. Svoje požiadavky

⁸⁹ Košice byly, sú a budú slovenské. *Demokrat*. Košice: 3. 6. 1947, č. 125, roč. III., s. 3.

⁹⁰ Košice byly, sú a budú slovenské. *Demokrat*. Košice: 3. 6. 1947, č. 125, roč. III., s. 3.

⁹¹ Košice byly, sú a budú slovenské. *Demokrat*. Košice: 3. 6. 1947, č. 125, roč. III., s. 3.

⁹² Košice byly, sú a budú slovenské. *Demokrat*. Košice: 3. 6. 1947, č. 125, roč. III., s. 3.

⁹³ Košiciam vrátiť slovenský ráz! *Východoslovenská pravda*. Košice: 15. 5. 1945, č. 67, roč. I., s. 2.

obraňovali tým, že v Košiciach žije mnoho kalvínov – Slovákov, ktorí by už nemali byť v oslobodenom Československu naďalej cirkvou pomad'arčovaní. Okrem toho prízvukovali aj to, že počas maďarizácie si mnohí košickí kalvíni pomad'arčili mená, no pôvodom sú ich mená rýdzo slovenské. Zároveň žiadali aj gréckokatolícky farský úrad v Košiciach, aby poslovenčili maďarské nápisy na zástavách v cerkvi. Uzavreli medzi sebou dohodu založenú na tom, že farský úrad odstráni zástavy s maďarskými nápismi, ak SAV dodá zástavy v jazyku slovenskom.⁹⁴

2.4.3 Jazykové kurzy

„*Srdcom i dušou k slovenčine*“, presne tak znie názov jedného z mnohých článkov v novinách *Demokrat* vychádzajúcich v povojnovom období v Košiciach. Slovenská reč a jej prinavrátanie do tohto východného mesta Slovenska bolo hlavnou témou daného obdobia. Reslovakizácia prebiehala pod záštitou Slovenskej ligy a uskutočňovala sa najmä pomocou jazykových kurzov, ktoré sa organizovali pre širokú verejnosť, no týkalo sa to prevažne reslovakizantov a reemigrantov. Bližšie budúci účastníci boli špecifikovaní vo vyššie uvedenom novinovom článku, ktorý tvrdil: „*Kurzy bude môcť navštevovať každý, počínajúc robotníkom, jeho dieťaťom a končiac učiteľom alebo profesorom. Prihlásení budú roztriedení podľa vzdelania, znalosti slovenčiny a zamestnania do jednotlivých skupín.*“⁹⁵

Termín zahájenia jazykových kurzov bol stanovený na 1. februára 1946⁹⁶. Ich cieľom mala byť „...*možnosť jednak osvojiť si znalosť slovenčiny do tej miery, aby svoje myšlienky vedeli poslovensky správne a srozumiteľne vyjadrovať, poľažne vo svojej materinskej reči sa zdokonaľiť, jednak nahliadnúť do bohatej národnej minulosti slovenskej.*“⁹⁷ Úspešnosť tohto trojmesačného kurzu, absolvovaná tristo účastníkmi bola zjavná, nakoľko sa stanovilo ďalšie obdobie (od 6. októbra 1947⁹⁸), v ktorom mala reslovakizácia prebiehať.

Tento samotný akt sa chápal ako možnosť prinavrátiť slovenskému národu vlastných ľudí odcudzených vplyvom neprajného živlu, ktorý ich od vlasti odtrhol. Možnosť návratu mala byť dvojaká: vnútorná a vonkajšia. Vnútorný prerod sa chápal ako najťažší a najzdĺhavejší, pretože si vyžadoval úprimnú očistu vlastnej duše, priznania vlastných chýb a návrat k slovenskému národnému duchu. Vonkajší návrat bol považovaný za ľahší a jeho prejavom je prinavrátanie slovenskej reči. Jeden návrat úzko súvisí s tým druhým, keďže

⁹⁴ Košiciam vrátiť slovenský ráz! *Východoslovenská pravda*. Košice: 15. 5. 1945, č. 67, roč. I., s. 2.

⁹⁵ *Srdcom i dušou k slovenčine*. *Demokrat*. Košice: 14. 3. 1945, č. 4, roč. I., s. 3.

⁹⁶ Praktické kurzy slovenčiny v Košiciach. *Demokrat*. Košice: 14. 1. 1947, č. 11, roč. III., s. 7.

⁹⁷ Praktické kurzy slovenčiny v Košiciach. *Demokrat*. Košice: 14. 1. 1947, č. 11, roč. III., s. 7.

⁹⁸ Praktické kurzy slovenčiny v Košiciach. *Demokrat*. Košice: 2. 10. 1947, č. 225, roč. III., s. 5.

vonkajší prejav – používanie slovenského jazyka je výsledkom úspešného vnútorného návratu. Absolventi kurzu s minimálnou 80% dochádzkou mali možnosť zložiť na záver skúšku na základe ktorej im bolo následne vydané vysvedčenie, na ktorom mali označenú úroveň znalosti slovenského jazyka. Toto osvedčenie im mohlo výrazne dopomôcť pri získavaní práci v štátnej službe.⁹⁹

Povojnová doba neriešila len otázku jazykovú, ale zaoberala sa aj postavením mesta Košíc a jeho funkciou v obnovenom Československu. Aj napriek tomu, že Košice predstavujú druhé najväčšie mesto Slovenska (hneď po Bratislave), majú vo svojom okolí nádhernú prírodu, či monumentálne stavby, neboli považované za vhodné mesto kultúry, techniky, školstva, hospodárstva pre svoju polohu – ležia na „ďalekom“ východe. Samotné povereníctvo odmietalo akýkoľvek presun nejakého vedeckého inštitútu z Bratislavy do Košíc.¹⁰⁰

⁹⁹ Srdcom i dušou k slovenčine. *Demokrat*. Košice: 14. 3. 1945, č. 4, roč. I., s. 3.

¹⁰⁰ HALAGA, Ondrej: Čo s Košicami? *Demokrat*. Košice: 19. 5. 1945, č. 35, roč. I., s. 3.

3. Riešenie národnostne problematických menšín

Postavenie nemeckej a maďarskej menšiny po druhej svetovej vojne v Československu je jednou z hlavných tém, ktoré v danej dobe rezonovali v celej spoločnosti. Ich osud bol spečatený už udalosťami odohranými sa v roku 1938. Mníchovská dohoda, po nej nadväzujúca Viedenská arbitráž, samotné rozbitie Československa mali vplyv na nemeckú minoritu, ktorej väčšina podľahla Hitlerovi a stala sa nástrojom jeho propagandy. Časť maďarskej menšiny a dokonca aj maďarské politické strany v Československu ešte pred Mníchovským diktátom vyjadrovali svoju podporu pri okliešťovaní územia Slovenska. Po druhej svetovej vojne sa československí predstavitelia uzniesli na tom, aby obnovená republika bola bez neslovanských menšín, a tak toto rozhodnutie postihlo obe vyššie zmieňované menšiny na Slovensku.¹⁰¹

Veľký zlom vzťahu k menšinám priniesol Košický vládny program, na základe ktorého mali mať československé štátne občianstvo len antifašisti maďarskej alebo nemeckej národnosti a ostatným osobám týchto národností malo byť československé občianstvo odňaté. Program taktiež deklaroval aj konfiškáciu majetkov zradcov, či občanov maďarskej a nemeckej národnosti, ktorí kolaborovali s Nemeckom a Maďarskom.¹⁰²

Dekrét prezidenta republiky č. 108/1945 Zb., ktorý sa zaoberal konfiškáciou majetku, vstúpil do platnosti 30. októbra 1945. Výnimku tvorili osoby, ktoré preukázali svoju lojalitu a vernosť Československej republike, podieľali sa na oslobodení krajiny alebo trpeli nacistickým a fašistickým terorom.¹⁰³

Po prijatí Košického vládneho programu stratili československé štátne občianstvo príslušníci maďarskej a nemeckej národnosti podľa „*ústavného dekrétu prezidenta republiky č. 33/1945 Zb. (dokument I/1)*“.¹⁰⁴ Tento dekrét obsahoval vyhlásenie, že československé štátne občianstvo strácajú občania Československa, ktorí prijali nemecké alebo maďarské štátne občianstvo a občania Československa nemeckej alebo maďarskej národnosti. Výnimky boli udelené len antifašistom; občanom, ktorí sa museli prihlásiť za Maďarov alebo Nemcov pod nátlakom a ženám slovenskej alebo českej národnosti, ktoré boli v zmiešaných manželstvách. Do šiestich mesiacov od nadobudnutia účinnosti tohto dekrétu, mohli občania,

¹⁰¹ GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a ŠUTAJ, Štefan. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. 1. vydanie. Prešov: Universum, 2005. s. 6. ISBN 80-89046-33-9.

¹⁰² GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a ŠUTAJ, Štefan. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. 1. vydanie. Prešov: Universum, 2005. s. 7. ISBN 80-89046-33-9.

¹⁰³ GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a ŠUTAJ, Štefan. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. 1. vydanie. Prešov: Universum, 2005. s. 26. ISBN 80-89046-33-9.

¹⁰⁴ GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a ŠUTAJ, Štefan. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. 1. vydanie. Prešov: Universum, 2005. s. 8-9. ISBN 80-89046-33-9.

ktorí prišli o československé štátne občianstvo požiadať o jeho prinavrátenie na základe § 3 vyššie uvedeného dekrétu.¹⁰⁵ Netýkalo sa to občanov nemeckej národnosti. Až 83 000 Nemcov bolo zo Slovenska vysťahovaných ešte pred jeho samotným oslobodením. V júli roku 1948 žilo na Slovensku obyvateľov nemeckej národnosti 24 267 a odsunutých bolo od roku 1945 32 738 obyvateľov. Po prevzatí moci komunistickou stranou sa dospelo k záveru, že je potrebné vyriešiť otázku osôb nemeckej národnosti, ktoré ostali v Československu.¹⁰⁶

„Výsledkom bolo vydanie vyhlášky ministra vnútra z 18. mája 1949, na základe ktorej mohli osoby nemeckej národnosti požiadať od 1. júna do 30. novembra 1949 o vrátenie československého štátneho občianstva (dokument I/8). Následne bolo 29. novembra 1949 vydané vládne nariadenie o vrátení československého štátneho občianstva osobám nemeckej národnosti.“¹⁰⁷ Občianstvo vracal krajský národný výbor ako odpoveď na návrh od okresného národného výboru a mohol ho vrátiť len tomu, kto spĺňal určité kritéria: „včas podal žiadosť, mal trvalé bydlisko na území republiky, neporušil povinnosti občana republiky a najmä nechoval sa nepriateľsky voči ľudovodemokratickému zriadeniu.“¹⁰⁸

3.1 Prečo malo dôjsť k presťahovaniu menšín?

Migrácia obyvateľstva je súčasťou dejín ľudstva. Výnimku nepredstavuje ani 20. storočie. Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom nebola jediným pohybom obyvateľstva v danom storočí. V strednej Európe dochádzalo k migrácii už po prvej svetovej vojne vplyvom pádu habsburskej monarchie, vytvorením nových nástupníckych štátov, ale aj zmenou hraníc. Presuny obyvateľstva sa uskutočňovali na báze núteného presídlenia, výmeny obyvateľstva medzi štátmi, pohybom v rámci jedného štátu alebo aj dobrovoľným presídľovaním. Obdobie druhej svetovej vojny a povojnové obdobie od roku 1945 boli spúšťačom ďalšej vlny migrácie.¹⁰⁹

Po oslobodení Slovenska a znovuoživení Československa sa začala rázne riešiť otázka odchodu menšín po celej krajine. Čo ale viedlo politických predstaviteľov k takému rozhodnutiu? Jednu z odpovedí nám poskytuje novinový článok *K otázke presídlenia*

¹⁰⁵ GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a ŠUTAJ, Štefan. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. 1. vydanie. Prešov: Universum, 2005. s. 9. ISBN 80-89046-33-9.

¹⁰⁶ GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a ŠUTAJ, Štefan. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. 1. vydanie. Prešov: Universum, 2005. s. 15. ISBN 80-89046-33-9.

¹⁰⁷ GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a ŠUTAJ, Štefan. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. 1. vydanie. Prešov: Universum, 2005. s. 15. ISBN 80-89046-33-9.

¹⁰⁸ GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a ŠUTAJ, Štefan. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. 1. vydanie. Prešov: Universum, 2005. s. 15. ISBN 80-89046-33-9.

¹⁰⁹ SÁPOSOVÁ, Zlatica a ŠUTAJ, Štefan eds. *Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom*. 1. vydanie. Prešov: UNIVERSUM, 2010. s. 8-9. ISBN 978-80-89046-64-5.

Maďarov z októbra 1945, ktorý vyšiel vo *Východoslovenskej pravde*: „K tomuto rozhodnutiu sme dospeli po tragických skúsenostiach roku 1938 a 1939, keď sa zradcovsky a nepriateľsky zachovali k nášmu štátu a svojim správaním stali sa zámienkou na politické intrigy nemeckého a hungaristického imperializmu.“¹¹⁰ Trpká skúsenosť zo zrady tak nemeckej ako aj maďarskej menšiny viedla k tomuto riešeniu národnostnej otázky.

Štátny tajomník Dr. V. Clementis sa vyjadril k definitívnemu riešeniu maďarskej otázky, ktoré je: „*odchod maďarskej menšiny zo Slovenska*“.¹¹¹ Pojem „*definitívne*“ použil z toho hľadiska, že je potrebné nájsť také riešenie, ktoré v sebe nebude niesť zárodoky ďalších možných nepokojov, a teda bude definitívne. Princíp výmeny obyvateľstva, ktorý mimochodom prijali Sovietsky zväz a Poľsko, kde dochádza taktiež k výmene obyvateľstva, radikálne odmieta maďarská strana a nepriamo sa tento spôsob označuje ako nacizmus, či rasizmus. Údajne sa vraj Slováci z Maďarska ani nechcú vrátiť späť na Slovensko. Clementis zhrnul postoj k tejto zásadnej otázke presídlenia Maďarov, v ktorom vyjadril cieľ tohto riešenia problému, a tým je záujem zabezpečiť mier nielen v Československu, ale vo všeobecnom meradle. Vysídlením Maďarov sa malo vytvoriť na Slovensku miesto na príchod Slovákov zo zahraničia, ktorí opustili svoju rodnú zem pod vplyvom útlaku.¹¹²

3.2 Vysporiadanie sa s nemeckou menšinou po druhej svetovej vojne na základe dobových prameňov

Čo s Maďarmi a Nemcami? Jasnú odpoveď na túto otázku mala Komunistická strana Slovenska, ktorá stála na strane vládneho programu, na základe ktorého mala byť Československá republika slovanským štátom. Odôvodňovala si to tým, že len očistenie štátu od zradcov môže priniesť do Európy mier. Na druhej strane rázne podotýkala, že sa žiadne z opatrení nesmie vzťahovať na tých ľudí maďarskej a nemeckej národnosti, ktorí aktívne bojovali proti fašistom na strane slovenského ľudu. Predsedníctvo KSS chcelo všetkých Nemcov, žijúcich na území Slovenska (okrem antifašistov), sústrediť do koncentračných táborov, až pokiaľ by sa neprijali ďalšie opatrenia. Rovnaký osud mal postihnúť aj Slovákov, ktorí sa pridali na stranu Deutsche Partei alebo sa hlásili k nemeckej národnosti.¹¹³

S plánom vyriešenia nemeckej otázky oboznámil anglickú vládu československý predseda vlády Zdeněk Fierlinger, ktorý po príchode späť do krajiny ozrejmil výsledky

¹¹⁰ ČECH, Ján: K otázke presídlenia Maďarov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 9. 11. 1945, č. 213, roč. I., s. 3.

¹¹¹ Maďarská menšina a pomer k Maďarsku. *Demokrat*. Košice: 22. 9. 1945, č. 89, roč. I., s. 1-2.

¹¹² Maďarská menšina a pomer k Maďarsku. *Demokrat*. Košice: 22. 9. 1945, č. 89, roč. I., s. 1-2.

¹¹³ Čo s Maďarmi a Nemcami? *Východoslovenská pravda*. Košice: 4. 7. 1945, č. 107, roč. I., s. 1.

rokovania podaním správy v rozhlase. Podľa Fierlingera musíme rozlišovať tri kategórie Nemcov v Československu: „1. *Sudetské pohraničné obyvateľstvo, ktoré žilo v Československu i pred vojnou, 2. kolonistov, ktorých nacistická vláda priviedla z baltických štátov a 3. skoro milión utečencov z Horného Sliezska, ktorí utiekli pred Červenou armádou.*“¹¹⁴ Podľa vyjadrení predsedu vlády sa návrat utečencov chápal ako samozrejmosť, a tak sa späť malo vrátiť približne 300 000 Nemcov. Otáznik ale visel nad troma miliónmi ostatných Nemcov. Podľa plánu sa mala táto masa obyvateľov vysťahovať z Republiky do jedného roka. Týkalo sa to Nemcov s ríšsko-nemeckým občianstvom, ktoré im udelil Hitler.¹¹⁵

Na čelo vysídľovacej akcie Nemcov bol poverený Osídľovací úrad, ktorého centrály sídlili v Prahe a v Bratislave. Odsun Nemcov sa realizoval podľa plánu predstaveného maršalom Žukovom. Cieľom plánu bolo vysídliť dva a pol milióna Nemcov a priniesť tak do krajín strednej Európy pokoj a mier. Svoje vyhlásenie na túto problematiku nemeckej otázky predložil aj prezident E. Beneš, ktorý jediné vhodné riešenie videl v odsune Nemcov do Ríše. Vo svojom prejave pripomína rok 1938 a snahu o spolunažívanie s nemeckým obyvateľstvom, čo sa ale s príchodom druhej svetovej vojny ukázalo ako nemožné, keď využili aj 90% našich Nemcov, ktorí sa im prepožičali a bojovali na ich strane. Rozhodnutie o odsune našich Nemcov prijali na Postupimskej konferencii aj spojenci. Akcia odsunu Nemcov bola plánovaná ľudsky, aby nedošlo k naštrbeniu povesti nášho národa a demokratického režimu.¹¹⁶ „*Vláda nedovolí ani v jednom prípade, aby dobrá povesť republiky bola ničená nezodpovednými živlami. Ľud Československa bol a je celou svojou podstatou a s najrozhodnejšou prísnosťou proti všetkému, čo pripomína nacizmus. Musí to teda skutočne ukázať svojím postupom i pri presune Nemcov z ČSR do Ríše.*“¹¹⁷

Nemeckú otázku bolo nutné čím skôr vyriešiť aj kvôli bezpečnosti slovenského obyvateľstva. V obci Švedlár a v okolí celej Hnileckej doliny sa totiž nachádzali pracovné tábory, v ktorých boli zaistení Nemci. Vyhrážali sa slovenským kolonistom, že ak oni nemôžu v obci bývať, tak tam nebudú bývať ani Slováci a jeden Nemeц vyhlásil, že radšej podpáli celú obec. Keď dňa 17. októbra došlo vo Švedlári k požiaru, padlo podozrenie práve na príslušníkov germánskeho národa.¹¹⁸ „*Slovenskí kolonisti! Stojte pevne na pôde našich otcov! Ohavných nepriateľov, ktorí ešte dnes chcú šarapať a rozbíjať našu národnú jednotu,*

¹¹⁴ Tri milióny Nemcov vysťahujeme v jednom roku. *Východoslovenská pravda*. Košice: 13. 9. 1945, č. 165, roč. I., s. 1.

¹¹⁵ Tri milióny Nemcov vysťahujeme v jednom roku. *Východoslovenská pravda*. Košice: 13. 9. 1945, č. 165, roč. I., s. 1.

¹¹⁶ Nemci z ČSR musia odísť do Ríše. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 10. 1945, č. 196, roč. I., s. 1.

¹¹⁷ Nemci z ČSR musia odísť do Ríše. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 10. 1945, č. 196, roč. I., s. 1.

¹¹⁸ Nemci z ČSR musia odísť do Ríše. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 10. 1945, č. 196, roč. I., s. 1.

zaistite a žiadajte o ich najrýchlejšie vysídlenie. Celý slovenský národ a spravodlivosť je na Vašej strane.¹¹⁹ Takto zneli slová, ktoré mali dodať silu kolonistom, aby vydržali útoky a nevzdávali sa vo chvíli, keď vidina lepšej budúcnosti je na dosah.

Na základe dohody, ku ktorej došlo na porade v Liberci medzi zástupcami ministerstiev Osídľovacieho úradu v Prahe a v Bratislave, malo byť z územia Slovenska odsunutých celkom 40 – 50 000 Nemcov.¹²⁰ Prezident E. Beneš sa vyjadril pre francúzsky denník *L'Oevre*, že 200 000 nemeckých antifašistov a 250 000 Maďarov zostane na území Republiky. K otázke Nemcov ešte dodal, že plánované ukončenie odsunu nemeckého obyvateľstva je tento rok.¹²¹

Akcia bola spustená 15. júla 1946. Pražskí, ale aj zahraniční novinári mali možnosť sa presvedčiť, že odsun prebieha dôstojne. Samotný minister Václav Nosek sa vyjadril, že: „od 15. júla bude denne odsunutých z ČSR 12.000 Nemcov. Každá odsunovaná osoba si môže vziať so sebou 50-70 kg batožiny, šatstvo atď. Ťažko nemocní budú odsunutí v osobitných sanitných vlakoch. Pre odsun Nemcov bolo zriadených v ČSR 80 sberných stredísk.“¹²²

Vláda mala v poslednom mesiaci odsunu rozhodnúť, koľko Nemcov zostane na Slovensku. Malo ísť najmä o špecialistov v banskom alebo inom priemyselnom odvetví a o Nemcov, Nemky, ktorí sú v zmiešaných manželstvách so slovenskými alebo českými obyvateľmi Republiky. Samozrejme iba v prípade, ak sa nijako neprevinili voči národu.¹²³

Východoslovenská pravda uverejnila článok *Odišiel ozaj posledný transport Nemcov?* ako reakciu na množstvo listov od ľudí z oblasti Spiša, ktorí sa pýtali, či 28. októbra 1946 odišiel z ČSR naozaj posledný transport Nemcov. Necháпали totiž situáciu, ktorú nachádzali na úradoch MNV alebo v Železorzudných baniach, kde ešte stále zastávali vysoké funkcie Nemci a Maďari. Žiadali Povereníctvo vnútra, aby danú situáciu dôsledne preskúmalo a vyriešilo. Obyvatelia z Mníška nad Hnilcom na otázku o odsune Nemcov odpovedali: „Áno, vyviezli chudobu a pánov tu nechali.“¹²⁴

¹¹⁹ Nemci z ČSR musia odísť do Ríše. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 10. 1945, č. 196, roč. I., s. 1.

¹²⁰ Asi 50 000 Nemcov odsunieme zo Slovenska. *Východoslovenská pravda*. Košice: 16. 2. 1946, č. 39, roč. II., s. 1.

¹²¹ Odsun Nemcov sa skončí toho roku. *Východoslovenská pravda*. Košice: 14. 4. 1946, č. 90, roč. II., s. 1.

¹²² Odsun Nemcov skončíme čo najskôr. *Východoslovenská pravda*. Košice: 17. 7. 1946, č. 162, roč. II., s. 3.

¹²³ Odsun Nemcov skončíme čo najskôr. *Východoslovenská pravda*. Košice: 17. 7. 1946, č. 162, roč. II., s. 3.

¹²⁴ Odišiel ozaj posledný transport Nemcov? *Východoslovenská pravda*. Košice: 17. 11. 1946, č. 264, roč. II., s. 2.

3.3 Otázka maďarskej menšiny pred koncom druhej svetovej vojny a po vojne

Formulácie postupu pri riešení maďarskej otázky sa vytvárali už v roku 1944 v Slovenskom národnom povstaní. Politika, ktorá sa venovala maďarskej menšine na územiach Slovenska, nadväzovala na rodiacu sa z čias Slovenského národného povstania. Významnú oporu zohrávalo aj exilové centrum v Londýne, ktoré dobre poznalo svetovú politiku a ciele veľmocí, a mohli tak na základe toho prispôbovať kroky československej politiky. V čase povstania sa tejto otázke nemohla venovať značná pozornosť. Povstalecká garnitúra nepožadovala represívne opatrenia voči všetkým menšinovým obyvateľom Slovenska, ale malo sa to týkať len tých, ktorí patrili do skupiny zradcov a kolaborantov. Politické kruhy na Slovensku nepovažovali totiž celú maďarskú menšinu ako deštruktívny činiteľ voči republike. Politická reprezentácia brala na vedomie, že mnohí sa zapojili aj do protifašistického boja a to bol pre nich znak lojality k štátu.¹²⁵

Činnosť politikov, ktorá by charakterizovali vzťah k maďarskej menšine, by sa dala zhrnúť do určitých bodov, ktoré ale nenašli ucelenú podobu:

- „- *obnova hraníc z obdobia predmníchovskej republiky*
- *poskytnutie menšinových práv obyvateľstvu maďarskej národnosti*
- *odsun tzv. anyásov späť do Maďarska*
- *výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom*
- *konfiškácia majetku zradcov a kolaborantov maďarskej národnosti*
- *vnútorné presídľovanie (do vnútrozemia Slovenska)*
- *rozpustenie fašistických strán a organizácií*
- *potrestanie fašistov, zradcov a kolaborantov maďarskej národnosti*“¹²⁶

Po oslobodení krajiny z područia nemeckého fašizmu sa začalo s riešením menšinovej problematiky. Ako riešenie sa preferoval transfer a vysídlenie obyvateľstva. V prípade maďarskej menšiny sa uvažovalo aj o tzv. výmene obyvateľstva (maďarská menšina zo Slovenska za slovenskú menšinu z Maďarska).¹²⁷ Československo malo podporu nielen pri tejto národnostnej otázke, ale aj pri iných, zo strany Sovietskeho zväzu. Povojnová situácia na Slovensku bola založená na zradcovskom princípe. To znamená, že hlavným kritériom na postih osôb nebol etnický aspekt, ale stíhali sa vojnoví previnilci. O zjednotení stanovísk

¹²⁵ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: Veda, 1993. s. 19-23. ISBN: 80-224-0209-5.

¹²⁶ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: Veda, 1993. s. 21. ISBN: 80-224-0209-5.

¹²⁷ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: Veda, 1993. s. 25. ISBN 80-224-0209-5.

k maďarskej otázke sa rokovalo v marci 1945 v Moskve, čoho výsledkom bol Košický vládny program.¹²⁸ Ten sa stal medzníkom vo vzťahu k maďarskej menšine, keďže určoval transfer obyvateľstva tejto etnickej minority ako svoju základnú prioritu a ponechával československé štátne občianstvo len antifašistom z radu menšín, ostatní príslušníci maďarskej a aj nemeckej menšiny boli zbavení tohto občianstva. Návrh na riešenie transferu obyvateľov maďarskej národnosti podal Vavro Šrobár, ktorý bol ministrom financií v prvej povojnovej československej vláde, pod názvom *Návrh na transferovanie Maďarov zo Slovenska*. V ňom zvažoval transfer 70% Maďarov z dedín, kde sa nachádzalo maďarské obyvateľstvo a ostatní tam mali zostať na udržiavanie hospodárstva.¹²⁹

Zlatica Sáposová a Štefan Šutaj uvádzajú vo svojom diele *Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom* základné motivačné body pre takéto migračné riešenia: 1. snaha o návrat krajanov zo zahraničia a 2. snaha o poslovenčenie juhu Slovenska.

3.3.1 Otázka maďarskej menšiny z pohľadu dobovej tlače

7. októbra 1945 sa v Košiciach uskutočnila manifestácia Komunistickej strany Slovenska. Zúčastnili sa jej významní hostia ako: „*Minister Ústrednej vlády súdr. Dr. Šoltés, povereník pre veci vnútorné súdr. Dr. Július Viktory a zúčastnil sa na nej aj generál Osmolov so svojou suitou, ktorý sa cez Košice vracia do Sovietskeho zväzu.*“¹³⁰ Dr. Šoltés ako rodák z východu, ale aj okrem iného minister sociálnej starostlivosti sa ujal slova počas manifestácie a svoju reč uviedol týmito slovami: „*Zničené mosty, železnice, vypálené dediny, odvečnený majetok, rozohnané obyvateľstvo, podlomené hospodárstvo, rozvrátená mena, toto je dedičstvo, s ktorým sa nám treba vysporiadať, aby sme mohli priviesť život do normálneho stavu a kráčať k cieľu, ktorý sme si vytýčili.*“¹³¹ Týmito slovami opísal stav v akej sa krajina zmietała po takmer siedmich rokoch barbarského útlaku a mieril tak k ešte nevyriešenej otázke Neslovanov v štáte. Považoval to za problém, ktorý ak sa nevyrieši, tak nemožno hovoriť o mierovom živote. Práve na košickej pôde predniesol prejav, ktorým pripomínal prehrešky, akých sa dopustila maďarská menšina proti republike. Vo svojej výpovedi dáva Dr. Šoltés Maďarsku prívlastok „*najvernejší druh*“ Nemecka. „*Boli to nielen Nemci, ale aj*

¹²⁸ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: Veda, 1993. s. 26-28. ISBN 80-224-0209-5.

¹²⁹ ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: Veda, 1993. s. 34-36. ISBN 80-224-0209-5.

¹³⁰ Výmena menšín podmienkou pokoja. *Východoslovenská pravda*. Košice: 9. 10. 1945, č. 187, roč. I., s. 1.

¹³¹ Výmena menšín podmienkou pokoja. *Východoslovenská pravda*. Košice: 9. 10. 1945, č. 187, roč. I., s. 1.

*Maďari, ktorí sa ochotne dali do služieb Hitlera a pomohli mu začať nástup proti európskym demokraciám a proti republike.*¹³² Počas manifestácie otvoril aj otázku výmeny obyvateľstva, ktorá je podľa jeho slov nielen ich požiadavkou, ale podmienkou, na ktorej je nutné sa dohodnúť, aby národy v dunajskej kotline mohli popri sebe v budúcnosti spolunažívať v pokoji a mieri.¹³³

Aj táto manifestácia bola dôkazom toho, že metropola východu bola od minulosti miestom, kde sa nielen diskutovalo, ale aj rozhodovalo o množstve závažných tém, ktoré mali dopad na celý štát. O snahe vybudovať štát po vojne bez menšín, ktorý by bol štátom Čechov a Slovákov bolo počuť v povojnovom období často. Dôkazom toho sú aj mnohé tlačové správy, ktoré sa v dobových novinách vyskytovali a odkazovali na rôzne rokovania, manifestácie, rozhovory s politickými predstaviteľmi, ktorí tento názor šíрили.

Príkladom je samotný prezident Dr. Eduard Beneš, ktorý za hranicami Československa zdôrazňuje vytvorenie jednoliateho národného štátu. Menšinám priznáva ako jediné – právo na odchod. Výmenu menšín medzi Československom a Maďarskom chápe ako akt nutný z hľadiska politického a hospodárskeho vývoja. O tomto vyst'ahovaní Maďarov a prisťahovaní Slovákov musí byť informovaný spojenecký svet a zároveň musí byť pripravený detailný plán na jeho realizáciu.¹³⁴ O spôsobe vysídlenia bolo hneď v počiatočnom rozhodnutí: „*Demokratické princípy, hlboko zakorenená ľudskosť a spravodlivosť sú zárukou, že ťažké úlohy vysídlenia vykonáme spôsobom ľudským a dôstojným.*“¹³⁵

Ďalšia manifestácia v Košiciach sa uskutočnila 11. novembra 1945, na ktorej si manifestujúci pripomenuli nielen Viedenský diktát, ale zároveň aj udalosť z 12. novembra 1875, kedy prehlásil Koloman Tisza, vtedajší maďarský ministerský predseda, povestnú vetu: „*Szlovák nemzet nem létezik*“¹³⁶, čo v preklade do slovenčiny znamená *slovenského národa niet*. Štefániková ulica v Košiciach sa v ten deň ozývala heslami: „*Nikdy viac viedenský diktát! Nikdy viac Mníchov!*“, „*Za Šurany, za Košice dať Maďarov za hranice!*“, „*Maďarov von, Slovákov zpät!*“, „*Žiadame výmenu slovenského obyvateľstva!*“, „*Žiadame okamžité vysídlenie Maďarov!*“, „*Už dost slov, chceme vidieť skutky!*“.¹³⁷ Celá akcia sa niesla v duchu spomínania na ťažké časy krajiny, za ktorými stojí maďarská menšina, ktorá až na niekoľko

¹³² Výmena menšín podmienkou pokoja. *Východoslovenská pravda*. Košice: 9. 10. 1945, č. 187, roč. I., s. 1.

¹³³ Výmena menšín podmienkou pokoja. *Východoslovenská pravda*. Košice: 9. 10. 1945, č. 187, roč. I., s. 1.

¹³⁴ Menšiny majú právo odchodu. *Východoslovenská pravda*. Košice: 11. 10. 1945, č. 189, roč. I., s. 2.

¹³⁵ ČECH, Ján: K otázke presídlenia Maďarov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 9. 11. 1945, č. 213, roč. I., s. 3.

¹³⁶ Oslobodené pohraničie za vysídlenie Maďarov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 13. 11. 1945, č. 216, roč. I., s. 1.

¹³⁷ Oslobodené pohraničie za vysídlenie Maďarov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 13. 11. 1945, č. 216, roč. I., s. 1.

výnimiek takmer celá podporovala pomadžarčovanie Slovákov, odtrhnutie južných oblastí a pod. Opakovaným sľubovaním vysídlenia Maďarov za hranice sa táto manifestácia radí do skupiny, o ktorej som sa už vyššie zmieňovala, a teda potvrdzuje, že téma národnostnej problematiky a vyst'ahovania patrila k tým najdiskutovanejším.

V novom roku sa politická diskusia rozvíjala rovnakým smerom a maďarská otázka ostala najpálčivejšou témou na politických stretnutiach. 6. januára 1946 Košice víтали širšie predsedníctvo Komunistickej strany Slovenska a Viliama Širokého, podpredsedu československej vlády a predsedu KSS. „*KSS je toho názoru, že je treba vynaložiť všetko úsilie, aby zahraniční Slováci a v prvom rade Slováci z Maďarska mohli sa vrátiť k nám, do lona svojej vlasti.*“¹³⁸

3.3.2 Rokovania o výmene obyvateľstva na základe dobových prameňov

Začiatok decembra sa niesol na vlnách rokovaní medzi Československom a Maďarskom v Prahe o výmene obyvateľstva. Slovensko rázne odmietalo všetky iredentistické pokusy, ktoré sa po vojne rodili v určitých maďarských kruhoch a vyjadrilo už po niekoľkýkrát na verejnosti svoj názor, že otázku maďarskej menšiny je možné najlepšie vyriešiť výmenou obyvateľstva.¹³⁹ Tieto rokovania, ktoré za maďarskú stranu viedol minister zahraničia János Gyöngyösi sa ukončili 6. decembra 1945 s tým, že nevedli k žiadnej dohode. Jasné stanovisko uvedie Maďarsko až po tom, čo sa poradí so svojou vládou. Nakoľko v niektorých otázkach našli spoločné riešenie, rokovania by mali pokračovať.¹⁴⁰

K ďalším rokovaniam medzi Československom a Maďarskom došlo od 6. do 10. februára 1946 v Prahe. Dr. János Gyöngyösi, minister zahraničných vecí v Maďarsku a Dr. Vladimír Clementis, ktorý bol štátnym tajomníkom pre ministerstvo zahraničných vecí sa zaoberali otázkou maďarských a slovenských obyvateľov vo svojich krajinách. Maďarská delegácia neprijala celkové riešenie, ktoré navrhla československá delegácia, ale iba čiastočné riešenie. Z toho vyplývalo, že mohlo dôjsť len k výmene tých Slovákov a Čechov z Maďarska, ktorí tam boli natrvalo usídlení a prehlásili, že si želajú vymeniť sa za Maďarov zo Slovenska. Počet vymenených osôb mal byť rovnaký. K podpisu zmluvy ale ešte stále nedošlo.¹⁴¹

¹³⁸ Jednotou konštruktívnych síl národa k ďalšej konsolidácii Slovenska. *Východoslovenská pravda*. Košice: 8. 1. 1946, č. 6, roč. II., s. 1-2.

¹³⁹ Rokuje sa o výmene Maďarov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 2. 12. 1945, č. 233, roč. I., s. 1.

¹⁴⁰ Výsledok pražských rokovaní s Maďarskom. *Východoslovenská pravda*. Košice: 8. 12. 1945, č. 238, roč. I., s. 1.

¹⁴¹ Dohoda o čiastočnom riešení maďarskej otázky podpísaná. *Východoslovenská pravda*. Košice: 13. 2. 1946, č.

Dohoda o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom bola podpísaná 27. februára 1946 Dr. Vladimírom Clementisom a Dr. Jánosom Gyöngyösim.¹⁴²

3.3.3 Presídlenie Maďarov z Košíc na základe dobových prameňov

Na vytvorenie slovenských Košíc bolo potrebné zbaviť sa všetkých možných hrozieb, ktoré by mohli tieto ciele zmariť. V tomto duchu sa niesol aj článok *Košice budú bez anyášov*, ktorý sa už v roku 1945 objavil vo *Východoslovenskej pravde* a ktorého cieľom bolo zbaviť sa fašistického elementu. Týkalo sa to najmä Maďarov, ktorí sem boli poslaní, a teda presťahovaní po násilnej okupácii južných oblastí Slovenska. Otázka vystáhovania všetkých možných hrozieb fašizmu bola zároveň otázkou bezpečnosti krajiny, a preto sa na ňu kládol veľký dôraz. Najviac takýchto nebezpečných osôb pre budúcnosť republiky bolo medzi „anyási“. Vystáhovalci si mohli so sebou zobrať toľko vecí, koľko boli schopní uniesť v ručných batožinách a boli umiestňovaní do obcí v ČSR.¹⁴³

Potom ako bola dohodnutá výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom, prišla na Slovensko delegácia Slovákov z Maďarska. Boli to zástupcovia 18 obcí z oblasti Nového Mesta pod Šiatrom. Okrem mnohých miest ako napríklad Trebišov, Kráľovský Chlmec zavítala v marci delegácia aj do Košíc, kde mali vo svojom programe na pláne prezrieť si závody v meste a okolité obce. Cieľom bolo ukázať Slovákom žijúcim ešte stále v Maďarsku život v oslobodenej Republike a zdôrazniť, že s ich spoluprácou sa vybuduje lepšia budúcnosť pre slovenský národ, ktorý chce svojich krajanov späť do rodnej zeme.¹⁴⁴ „Vidíte v uliciach i domoch prúdiť nový, šťastný život, vidíte spokojné tváre, rozprávate sa so spokojnými ľuďmi. Rozpovedzte bratom, ktorým nebolo dopriate dnes toto všetko vidieť, ako žije Slovák v novej ľudovej Československej republike, povedzte im o tom, že slovenský národ túži po tom, aby všetci synovia tohto národa boli v jednom spoločnom domove, pod strechou Tatier v spoločnej vlasti s bratským národom českým.“¹⁴⁵

27., 28. a 29. novembra 1946 prebiehal v Košiciach súpis obyvateľstva maďarskej národnosti, ktorí doteraz ešte nemali Evidenčný preukaz. Občania maďarskej národnosti

36, roč. II., s. 1.

¹⁴² Dejinná dohoda s Maďarskom. *Východoslovenská pravda*. Košice: 3. 3. 1946, č. 52, roč. II., s. 1.

¹⁴³ Košice budú bez anyášov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 8. 3. 1945, č. 20, roč. I., s. 2.

¹⁴⁴ Delegácia Slovákov z Maďarska v Košiciach. *Východoslovenská pravda*. Košice: 6. 4. 1946, č. 82, roč. II., s. 1.

¹⁴⁵ Slovenské Košice pozdravujú Slovákov z Maďarska. *Východoslovenská pravda*. Košice: 5. 4. 1946, č. 81, roč. II., s. 1.

museli mať okrem preukazu totožnosti aj evidenčný preukaz. S tými, ktorí výzvu neuposlúchli sa malo zaobchádzať ako s nepohodlným cudzincom.¹⁴⁶

Po dlhých poradách a rokovaníach oznámil Presídľovací úrad v Košiciach dátum prvého fyzického odsunu Maďarov z východoslovenského kraja. Ten bol stanovený na deň 5. júla a týkalo sa to obyvateľov Rožňavy a Plešivca. Následné na to, o dva dni neskôr, odišiel prvý transport z Košíc s 29 rodinami, spolu s 88 osobami. Ďalšími transportmi 9. a 11. júla odišlo z Košíc 64 maďarských rodín dovedna so 145 osobami. Približne v tom istom čase Slovensko privítalo svojich krajanov z Maďarska. 5. júla prišlo do Rožňavy a Plešivca 14 slovenských rodín a 7. a 9. júla do Košíc 61 slovenských rodín.¹⁴⁷

Ďalšie transporty Maďarov z Košíc pokračovali 17. a 18. júla, kedy bolo odsunutých do Maďarska 115 ľudí. Transportovaní boli v 120 vagónoch. Väčšina z týchto 39 maďarských rodín boli remeselnícke alebo obchodnícke. Penzistov medzi transportovanými bolo málo. Rodiny si so sebou mohli do Maďarska zobrať všetok hnutel'ný majetok. Ďalšie transporty sa už do konca mesiaca nemali uskutočniť. Nová vlna transportov obyvateľstva sa očakávala v auguste.¹⁴⁸

Nielen Maďari odchádzali zo Slovenska do Maďarska, ale aj naopak prichádzali Slováci z Maďarska späť do rodnej hrude, aby sa zapojili do budovania republiky.

Koncom septembra 1946 Košice privítali prvé transporty Slovákov z Miškovca. Príchod 285 baníkov a sklárov sa nezaobišiel bez kuriozity, za ktorou stál maďarský financ, ktorý pri colnej kontrole našiel u jedného baníka 200 korún. Napriek tomu, že podľa zákona má Slovák vracajúci sa do ČSR právo na prevoz peňazí, tak mu ich zoberie. Podľa toho, ako sa celá táto situácia opisuje v denníku *Východoslovenská pravda*, tak Slovákov dopomohol k uplatneniu si svojich práv seržant Červenej armády. V týchto transportoch sa nachádzali okrem mnohých iných aj *Jozef Trombitáš, Rudolf Schiller, Fratišek Pentala*, ktorí zanechávajú v Maďarsku svoje domy, zamestnanie len preto, aby sa mohli vrátiť do svojej vlasti a uplatniť svoje znalosti a zručnosti v jej prospech.¹⁴⁹

V rámci presídlenia prišlo 123 osôb slovenskej národnosti do Košíc 20. augusta 1947 z oblasti Miškovca. „*Presídľenci dostali od presídľovacieho strediska v Košiciach legitimácie, vreckovné a stravu na 3 dni. Pracovné pôsobiská im prideli v rôznych miestach*

¹⁴⁶ Súpis Maďarov v Košiciach. *Východoslovenská pravda*. Košice: 26. 11. 1946, č. 271, roč. II., s. 1.

¹⁴⁷ Odsun Maďarov z Košíc 7. júla. *Východoslovenská pravda*. Košice: 4. 7. 1947, č. 153, roč. III., s. 1.

¹⁴⁸ Z Košíc sa dosiaľ odsunulo 39 maďarských rodín. *Demokrat*. Košice: 19. 7. 1947, č. 163, roč. III., s. 1.

¹⁴⁹ Transporty Slovákov z Maďarska sa pohy. *Východoslovenská pravda*. Košice: 24. 9. 1946, č. 219, roč. II., s. 3.

*Republiky.*¹⁵⁰ Ďalšie dva transporty s presídlencami slovenskej národnosti sa očakáva 25. augusta 1947 v Slovenskom Novom Meste.¹⁵¹

Na jeseň 1947 pokračovali transporty Maďarov do Maďarska a zároveň transporty slovenských presídlencov na Slovensko. Od 7. novembra do 24. novembra 1947 odišlo v 48 transportoch zo slovenských miest ako Košice, Levice, Galanta, Šala nad Váhom, Nové Zámky 6 156 Maďarov a v rovnakom čase a počte transportoch na Slovensko prišlo 6 862 Slovákov.¹⁵²

¹⁵⁰ Ďalší presídlenci z Maďarska v Košiciach. *Východoslovenská pravda*. Košice: 22. 8. 1947, č. 193, roč. III., s. 5.

¹⁵¹ Ďalší presídlenci z Maďarska v Košiciach. *Východoslovenská pravda*. Košice: 22. 8. 1947, č. 193, roč. III., s. 5.

¹⁵² Ďalšie transporty Maďarov z Košíc do Maďarska. *Demokrat*. Košice: 8. 10. 1947, č. 230, roč. III., s. 1.

4. Človek a spoločnosť - akceptácia príslušníkov iných menšín

Človek sa od narodenia stáva súčasťou istého spoločenstva, sociálnej skupiny a je príslušníkom určitého etnika. Vplyvom rôznych faktorov, ako je napríklad individuálna charakteristika, si jedinec formuje a buduje svoju sociálnu identitu. Často sa stáva, že príslušnosť k nejakej sociálnej skupine si človek uvedomuje viac a stáva sa pre neho akousi hodnotou. Takáto uvedomelá identifikácia s členstvom v spoločnosti môže viesť k dvom prípadom: k ovplyvňovaniu myslenia, konania daného človeka a zároveň to môže mať aj opačný efekt, a teda príslušnosť k nejakému členstvu môže ovplyvniť správanie druhých ľudí k danej osobe. Túto teóriu možno aplikovať na príklade etnickej príslušnosti. Každý z nás patrí do určitej etnickej skupiny – je ovplyvnený jazykom, kultúrou, tradíciami, no každý jedinec zároveň tento pocit príslušnosti prežíva individuálne.¹⁵³

Metropola východu bola stretom viacerých etníc už od jej vzniku, no nie vždy sa rovnako prejavoval ich vplyv. Niekedy bolo ich zastúpenie počtom príslušníkov väčšie, čo vplývalo aj na kultúru, politické a spoločenské pomery. Košice (a nielen Košice) sú priestorom vhodným na vytváranie vzťahov s inými etnickými skupinami, resp. sú miestom, kde možno pozorovať akceptáciu príslušníkov iných menšín. O vzájomnej tolerancii, znášanlivosti možno uvádzať príklady nielen na slovensko-maďarských vzťahoch, ktoré sú najviditeľnejšie v južných oblastiach Slovenska, ale aj na slovensko-ukrajinských, slovensko-poľských a pod. Najzreteľnejšie sa vzájomné tolerancia, prípadne intolerancia prejavuje v pohraničných oblastiach, kde dochádza k stretu dvoch (prípadne aj viacerých) etnických spoločenstiev, ktoré sa odlišujú svojou kultúrou, zvykmi, jazykom a v niektorých prípadoch aj mentalitou a zmýšľaním.

Vo vzťahoch medzi národnosťami možno hovoriť o ambivalencii medzi dvoma javmi, ktorými sú univerzalizmus a partikularizmus. Ideológia univerzalizmu je založená na rovnosti medzi ľuďmi a jeho vzrast je úmerne viditeľný so vzrastom modernizačného procesu spoločenstva. Partikularizmus je naopak založený na preferovaní príslušníkov vlastnej skupiny a pretrváva najmä v tradičných spoločenstvách.¹⁵⁴

¹⁵³ ZEĽOVÁ, Alena, BAČOVÁ, Viera, ŠUTAJ, Štefan a VÝROST, Jozef. *Interpretácia slovensko-maďarských vzťahov v súvislosti s vybranými etnickými a sociálnopsychologickými charakteristikami (výsledky výskumu v súbore učiteľov)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1992. s. 19.

¹⁵⁴ ZEĽOVÁ, Alena, BAČOVÁ, Viera, ŠUTAJ, Štefan a VÝROST, Jozef. *Interpretácia slovensko-maďarských vzťahov v súvislosti s vybranými etnickými a sociálnopsychologickými charakteristikami (výsledky výskumu v súbore učiteľov)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1992. s. 37-38.

V ďalšej podkapitole, ktorá je tvorená z praktickej časti – dotazníka - sa budeme venovať práve týmto spoločenským javom v národnostne zmiešaných oblastiach. Podľa výsledkov, ktoré nám prinesie vyhodnotenie prieskumu budeme môcť vytvoriť záver, či nami skúmaná oblasť patrí do modernizačnej spoločnosti alebo či je skôr tradičná a svojím spôsobom konzervatívna.

4.1 Dotazník

4.1.1 Metóda prieskumu

Súčasťou tejto bakalárskej práce je aj dotazník, ktorý pozostáva z ôsmich otázok zameraných na spolunažívanie viacerých menšín v jednej lokalite. Dotazník sme si vybrali preto, lebo umožňuje zozbierať množstvo informácií a prehľadná štruktúra tejto metódy prieskumu umožňuje kvalitatívne a kvantitatívne analyzovať jednotlivé otázky v relatívne krátkom čase. Cieľom dotazníka, resp. jeho obsahujúcich otázok bolo zistiť vo vybranej národnostne zmiešanej lokalite ako obyvatelia vnímajú spolunažívanie viacerých menšín na jednom území a či sa stretávajú s nejakými negatívnymi reakciami vyplývajúcimi z ich národnosti.

K dopracovaniu sa cieľa tejto praktickej časti sme museli postupovať nasledovne:

- zostaviť otázky do dotazníka;
- vo vybranej lokalite vykonať zber údajov;
- štatisticky spracovať nadobudnuté výsledky;
- analyzovať výsledky jednotlivých odpovedí;
- sformulovať záver celkového prieskumu;

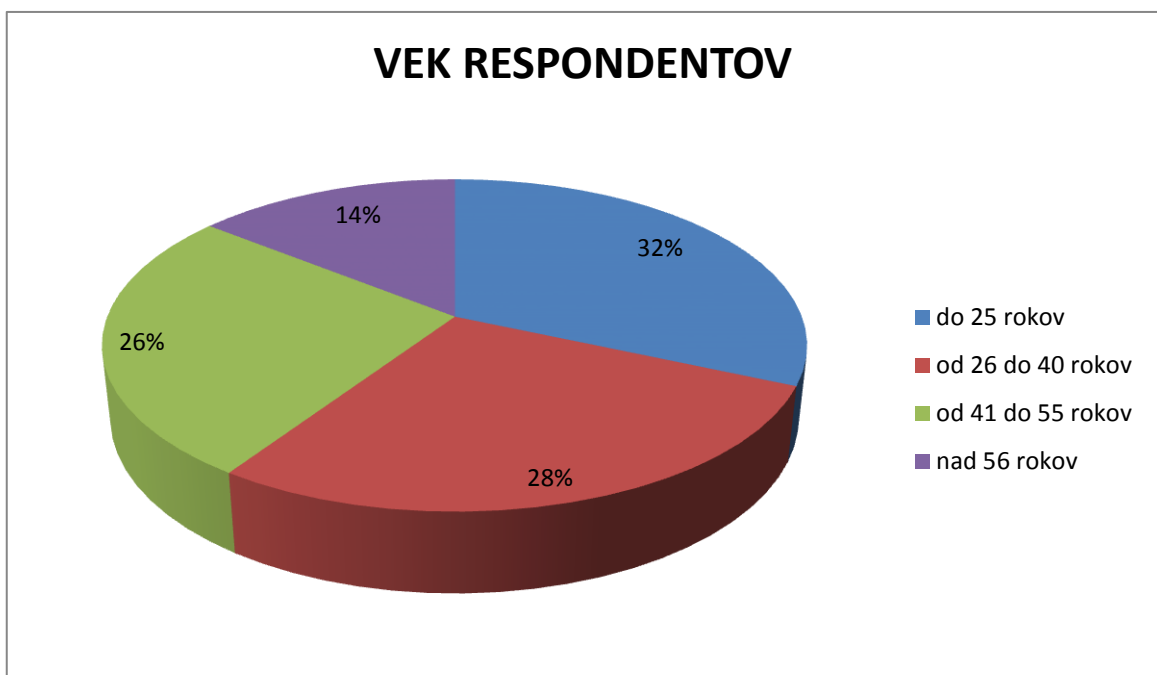
4.1.2 Demografické údaje respondentov

Tohto prieskumu sa zúčastnilo 133 respondentov z východného Slovenska, konkrétne z košického kraja (prevažne michalovský, trebišovský okres). Na výber územia malo vplyv jednak samotné zameranie bakalárskej práce na metropolu východného Slovenska, ale aj fakt, že tieto oblasti sú všeobecne známe svojou lokalitou v blízkosti maďarských a ukrajinských hraníc. Vekové rozvrstvenie, pohlavie, ale aj národnosť vybraných respondentov uvádzam v nižšie uvedených tabuľkách (tab. 1 až 3) a grafoch (graf 1 – 3). Na základe nižšie uvedených údajov o pohlaví respondentov možno konštatovať, že dominovalo ženské

pokolenie nad mužským. Táto situácia vyplynula z náhodného výberu respondentov. Zaujímavým, ale nie zarážajúcim (vzhľadom k vybranej lokalite prieskumu) sa môže javiť výsledok národnosti odpovedajúcich, ktorý uvádza maďarskú národnosť na prvom mieste, aj keď prevyšuje slovenskú len o 2%. Ako som už vyššie spomínala, je to prirodzený jav, nakoľko respondenti pochádzajú zo slovensko-maďarského pohraničia východného Slovenska.

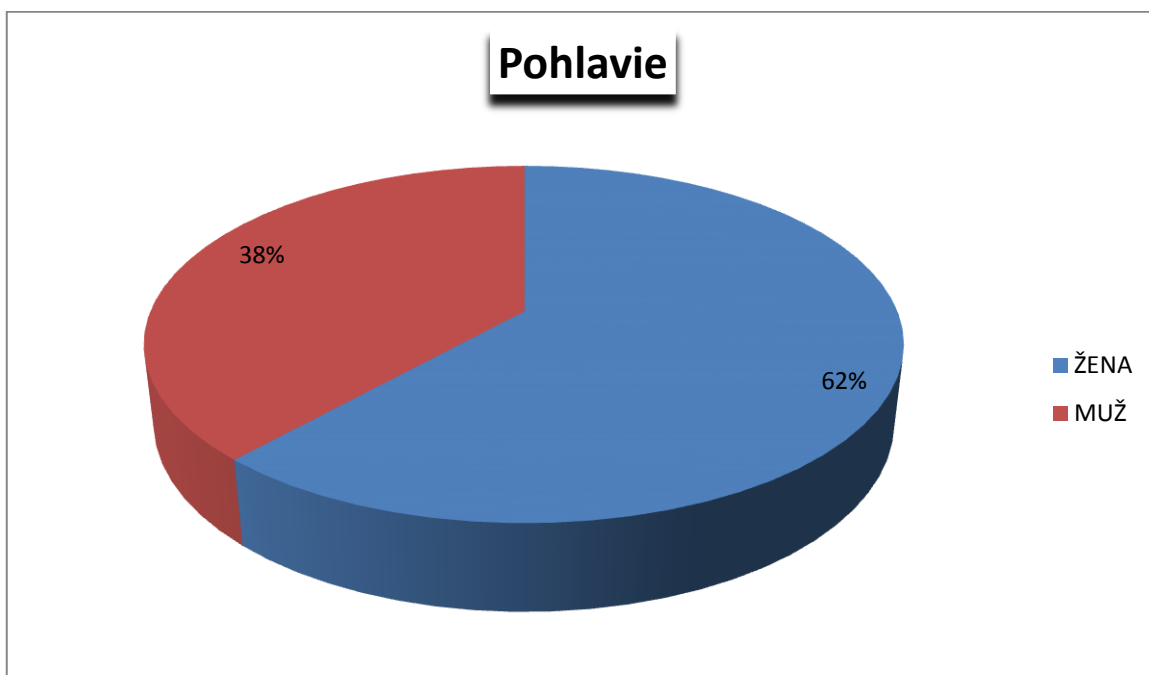
Tab. a graf č.1: vekové rozvrstvenie

VEK:	POČET RESPONDENTOV
do 25 rokov	42
od 26 do 40 rokov	37
od 41 do 55 rokov	35
nad 56 rokov	19
SPOLU	133

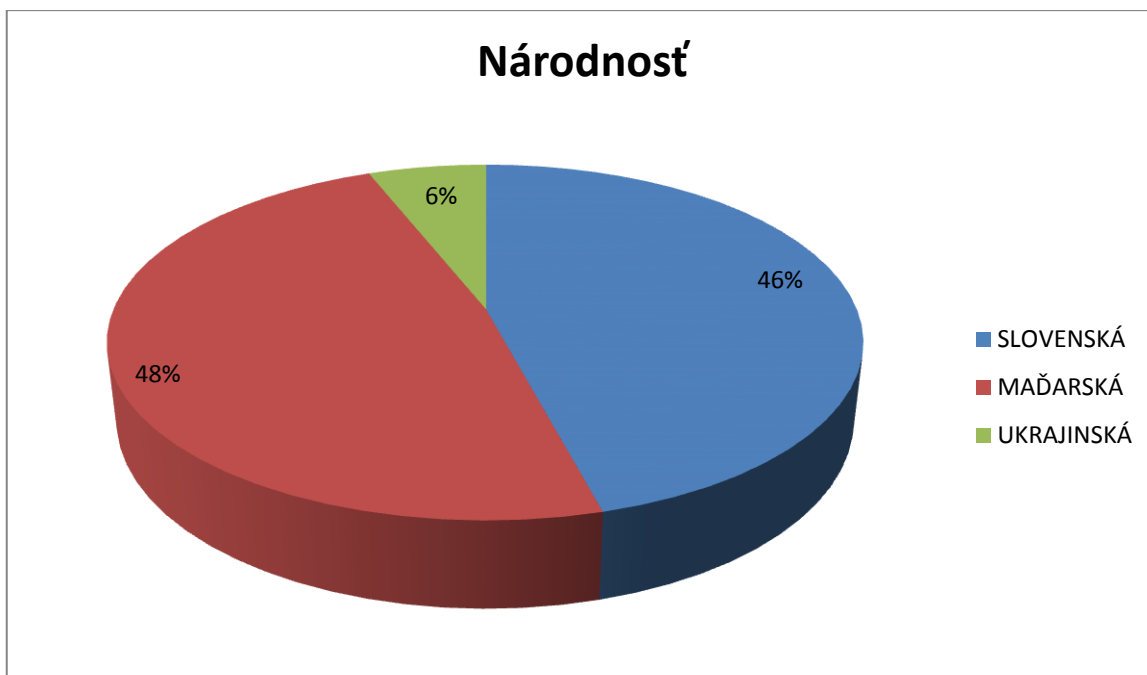
Tab. a graf č.2: pohlavie

POHLAVIE	POČET RESPONDENTOV
ŽENA	82
MUŽ	51
SPOLU	133

Tab. a graf č.3: národnostné zloženie

NÁRODNOSŤ	POČET RESPONDENTOV
SLOVENSKÁ	61
MAĎARSKÁ	64
UKRAJINSKÁ	8
SPOLU	133

4.1.3 Analýza výsledkov (odpovedí) dotazníka

Na nasledujúcich stranách vyhodnotím odpovede na jednotlivé otázky nachádzajúce sa v dotazníku. Pomocou grafov a tabuliek budete mať možnosť vizuálne si predstaviť kvantitatívne vyhodnotenie samotných otázok a zároveň sa pokúsím aj o isté slovné zhodnotenie výsledkov.

Otázka č.1: Ktoré z nasledujúcich jazykov ovládate?

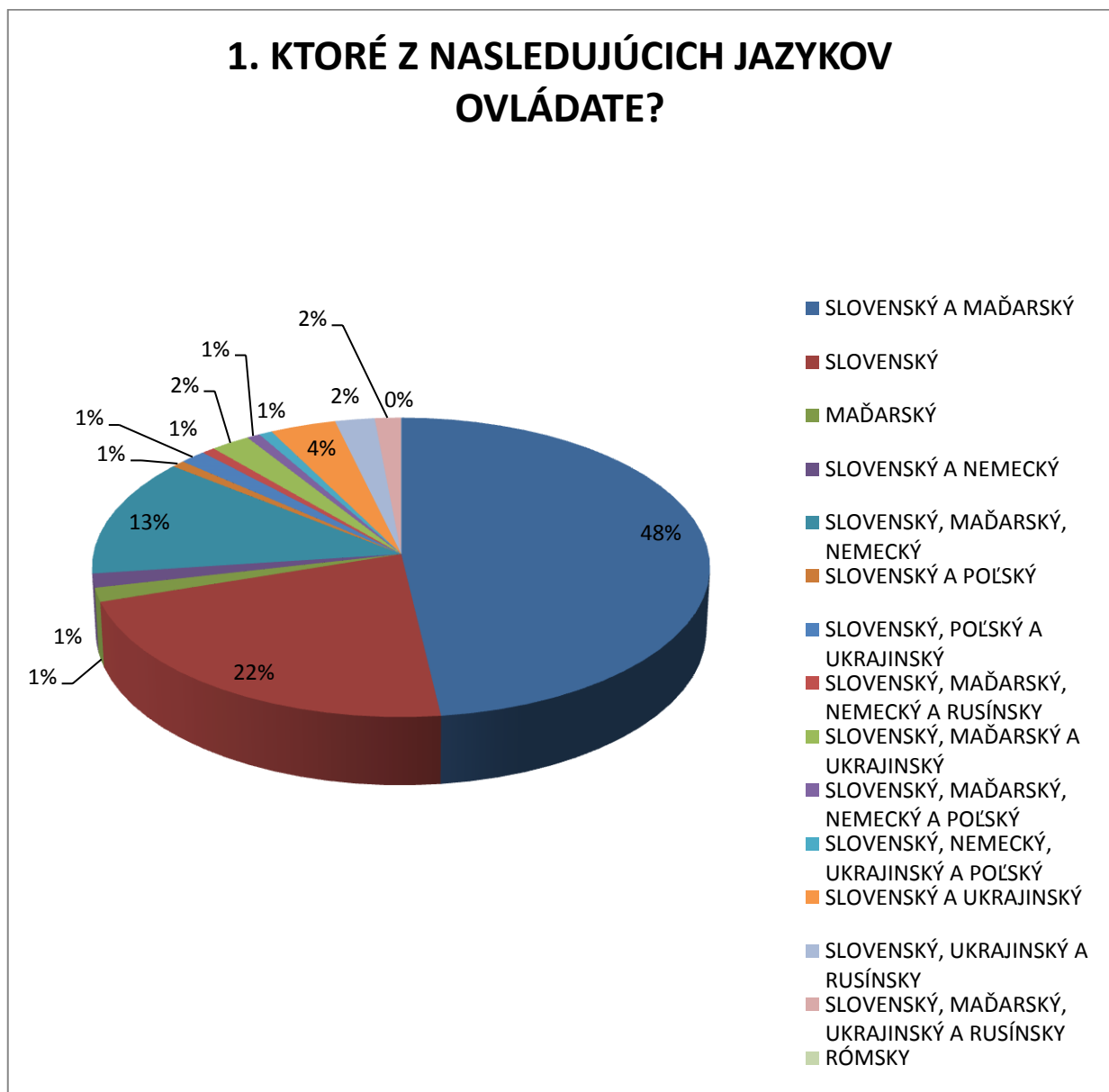
a) slovenský b) maďarský c) nemecký d) rusínsky e) ukrajinský f) rómsky g) poľský

Tab. č. 4

JAZYK	POČET RESPONDENTOV
SLOVENSKÝ	29
MAĎARSKÝ	2
SLOVENSKÝ A MAĎARSKÝ	64
SLOVENSKÝ A NEMECKÝ	2
SLOVENSKÝ A UKRAJINSKÝ	5
SLOVENSKÝ A POĽSKÝ	1
SLOVENSKÝ, MAĎARSKÝ A NEMECKÝ	17
SLOVENSKÝ, MAĎARSKÝ A UKRAJINSKÝ	3

SLOVENSKÝ, POĽSKÝ A UKRAJINSKÝ	2
SLOVENSKÝ, UKRAJINSKÝ A RUSÍNSKY	3
SLOVENSKÝ, MAĎARSKÝ, NEMECKÝ A RUSÍNSKY	1
SLOVENSKÝ, MAĎARSKÝ, NEMECKÝ A POĽSKÝ	1
SLOVENSKÝ, NEMECKÝ, UKRAJINSKÝ A POĽSKÝ	1
SLOVENSKÝ, MAĎARSKÝ, UKRAJINSKÝ A RUSÍNSKY	2
RÓMSKY	0
SPOLU	127

Graf č. 4

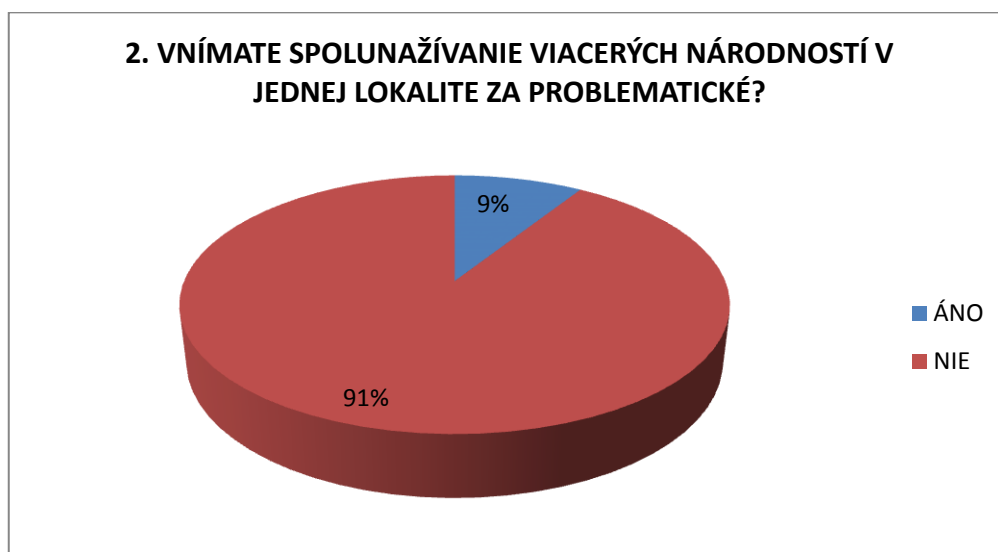
Na základe vyššie uvedených grafických pomôcok je badateľné, že takmer polovica respondentov ovláda slovenský a maďarský jazyk zároveň. Tento výsledok nie je prekvapujúci, ba čo viac, bol očakávaný vzhľadom k vybranej lokalite krajiny. 22% respondentov ovláda len slovenský jazyk, z čoho vyplýva, že aj napriek tesnej blízkosti maďarských hraníc a minulosti tohto územia, žijú v týchto častiach Slovenska aj slovenské rodiny neovládajúce jazyk početnej susednej menšiny. Za zmienku stoja aj ďalšie dva jazyky a to ukrajinský a nemecký, ktoré majú svoje zastúpenie v tomto prieskume. Znalosť ukrajinčiny je spôsobená, tak ako aj pri maďarskom jazyku, blízkosťou ukrajinských hraníc a migráciou obyvateľstva. Ovládanie nemeckého jazyka by som skôr radila k individuálnej vzdelanosti jednotlivcov ako k nejakému pozostatku nemeckých rodín z polovice 20. storočia, aj keď sa to samozrejme úplne vylúčiť nedá. Nemčina je jedným zo svetových jazykov, na ktoré sa v školstve už dlhšiu dobu kladie značný dôraz a práve to môže byť pádny dôvod, prečo sa objavuje aj v našom prieskume. Podľa toho, čo nám udávajú výsledky tejto prvej otázky musíme pozitívne zhodnotiť fakt, že ľudia ovládajú viacero jazykov, a to je znak toho, že sa snažia spolu vychádzať a vzájomne si porozumieť.

Otázka č. 2: Pohybujete sa v zmiešanej spoločnosti. Vnímate spolunažívanie viacerých národností v jednej lokalite za problematické?

Tab. č. 5

ODPOVEĎ	POČET RESPONDENTOV
ÁNO	12
NIE	121
SPOLU	133

Graf č. 5

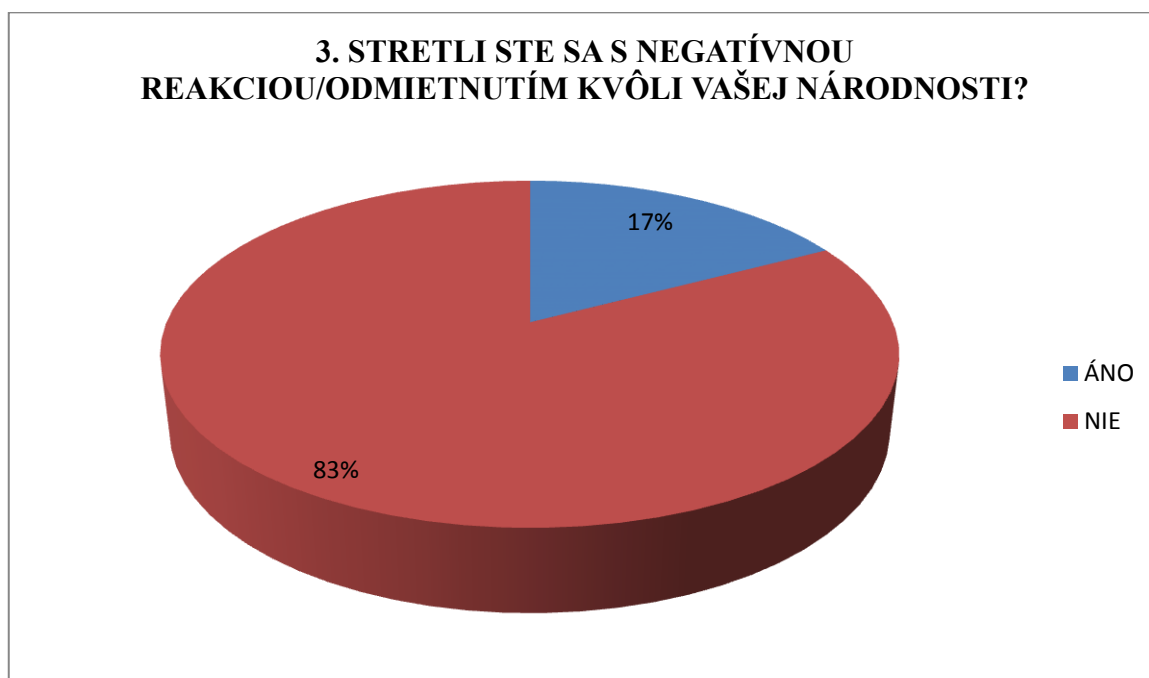
Reakcia 91% odpovedajúcich nevníma problematicky spolunažívanie viacerých menšín na jednom území. Takáto pozitívna odpoveď môže byť výsledkom dlhodobého spoločného nažívania menšín, ktoré pretrváva už z minulých storočí a ľudia sú tak zvyknutí na heterogénne spoločenstvo. Tretina z dvanástich respondentov, ktorí tvrdili opak, neuviedli problém, aký vnímajú pri spoločnom nažívaní. Ostatní ako problém uvádzali napríklad: predsudky Slovákov voči Maďarom; netolerancia Maďarov; vyskytli sa aj názory, že sú viac preferované menšiny ba dokonca, že Slováci sú miestami takmer utláčaní, slovenčina považovaná za menejcenný jazyk a niektorí Maďari nemajú ochotu sa jazyk väčšiny ani len naučiť.

Otázka č. 3: Stretli ste sa s negatívnou reakciou/odmietnutím kvôli vašej národnosti?

Tab. č. 6

ODPOVEĎ	POČET RESPONDENTOV
ÁNO	23
NIE	110
SPOLU	133

Graf č. 6

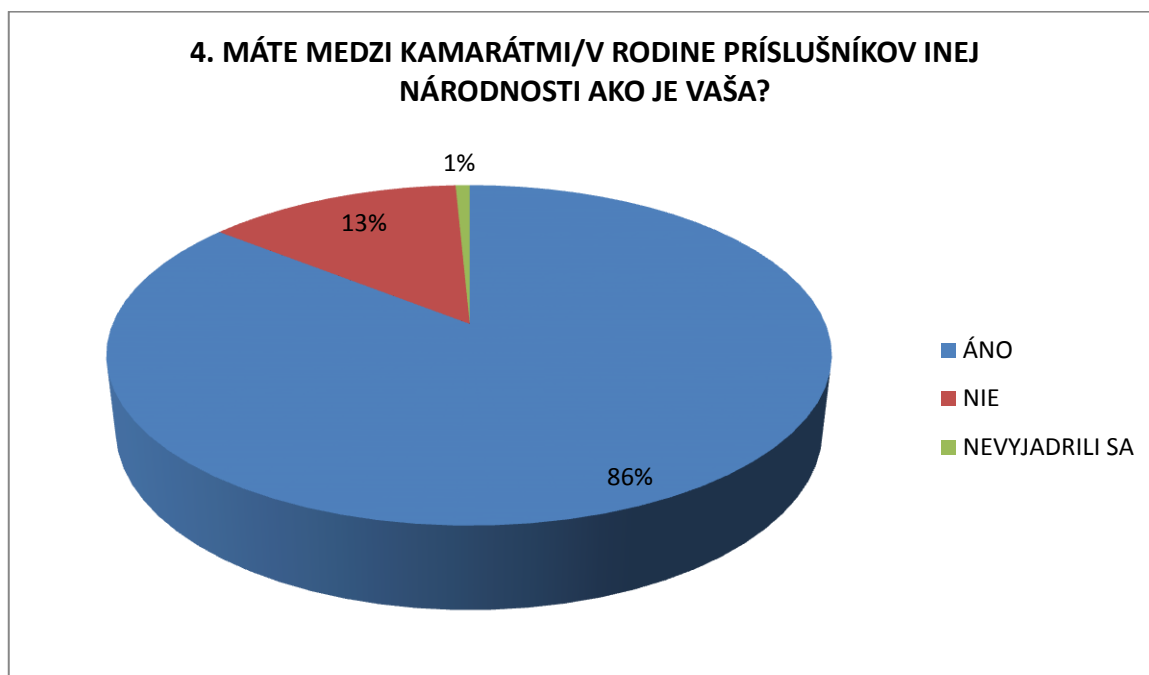
Aj výsledky tejto otázky poukazujú na pomerne pozitívne spolunažívanie menšín. Vždy je možné niečo zlepšovať, no mnohokrát to závisí aj od charakteru a vyspelosti osôb. Prekvapivých nie je 110 respondentov, ktorí nemajú negatívnu skúsenosť, ale miesta práve tých zvyšných 23 ľudí, kde sa stretli s nevhodným zaobchádzaním: služby, školstvo, zdravotníctvo. Z toho vyplýva, že ešte aj v dnešnej dobe, v 21. storočí, sa nájdu ľudia, ktorí sa v určitých situáciách nechovajú ku všetkým rovnako, ale faktor národnosti u nich vyhráva pri rozhodovaní sa.

Otázka č.4: Máte medzi kamarátmi/v rodine príslušníkov inej národnosti ako je vaša?

Tab. č. 7

ODPOVEĎ	POČET RESPONDENTOV
ÁNO	114
NIE	18
NEVYJADRILI SA	1
SPOLU	133

Graf č. 7

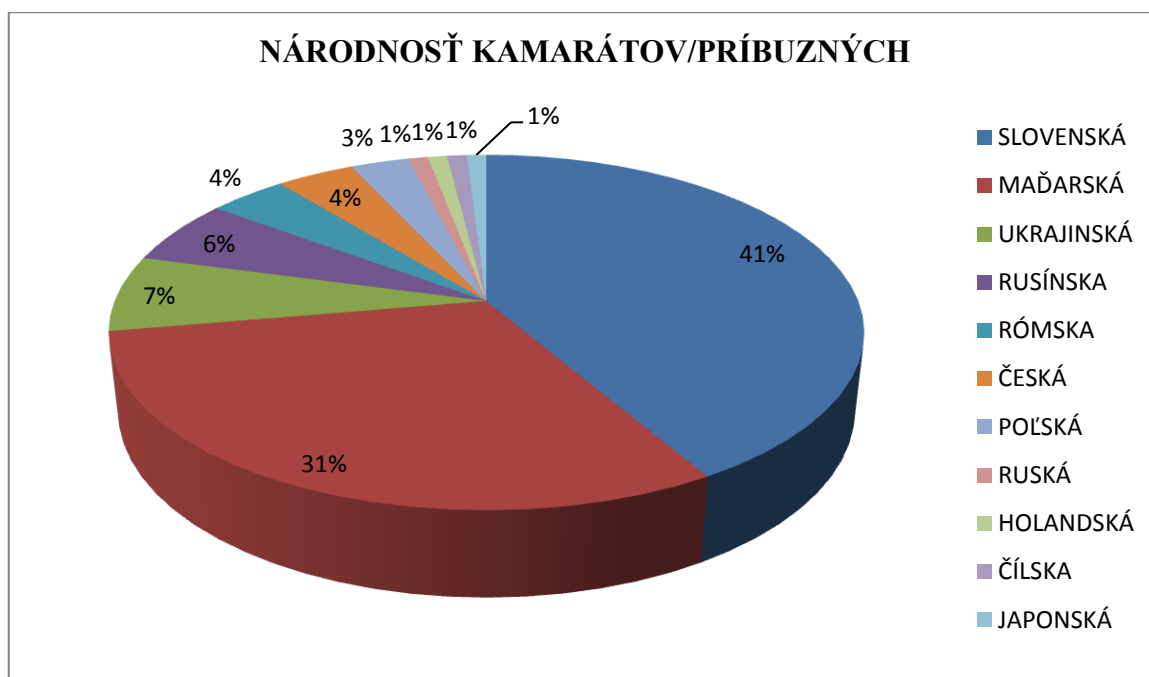
Respondenti odpoveďou na túto otázku nám dali najavo svoju otvorenosť k iným národnostiam a vyjadrili tak vo väčšine prípadov, že voľba výberu ich priateľov, či životných partnerov závisí od iných faktorov, než je ten národnostný. V nižšie uvedenej tabuľke a grafe sa nachádzajú konkrétne národnosti, ktoré vo svojich dotazníkoch respondenti uviedli. Ich súčet sa nerovná počtu odpovedajúcich z toho dôvodu, že mnohí z nich uviedli aj niekoľko národností s ktorými sú v nejakom vzťahu. Ako sme mohli očakávať, najväčší výskyt mala slovenská a maďarská národnosť a následne s omnoho nižším percentom výskytu za nimi nasledujú ukrajinská a rusínska národnosť. Okrem týchto očakávaných a neprekvapujúcich výskytov národností sa objavili aj menej typické, ktoré si môžete vizuálne prezrieť pomocou tabuľky č. 8 a grafu č. 8.

Tab. č. 8

NÁRODNOSŤ	POČET VÝSKYTOV
SLOVENSKÁ	42
MAĎARSKÁ	31
UKRAJINSKÁ	7
RUSÍNSKA	6
RÓMSKA	4

ČESKÁ	4
POĽSKÁ	3
RUSKÁ	1
HOLANDSKÁ	1
ČÍLSKA	1
JAPONSKÁ	1

Graf č. 8

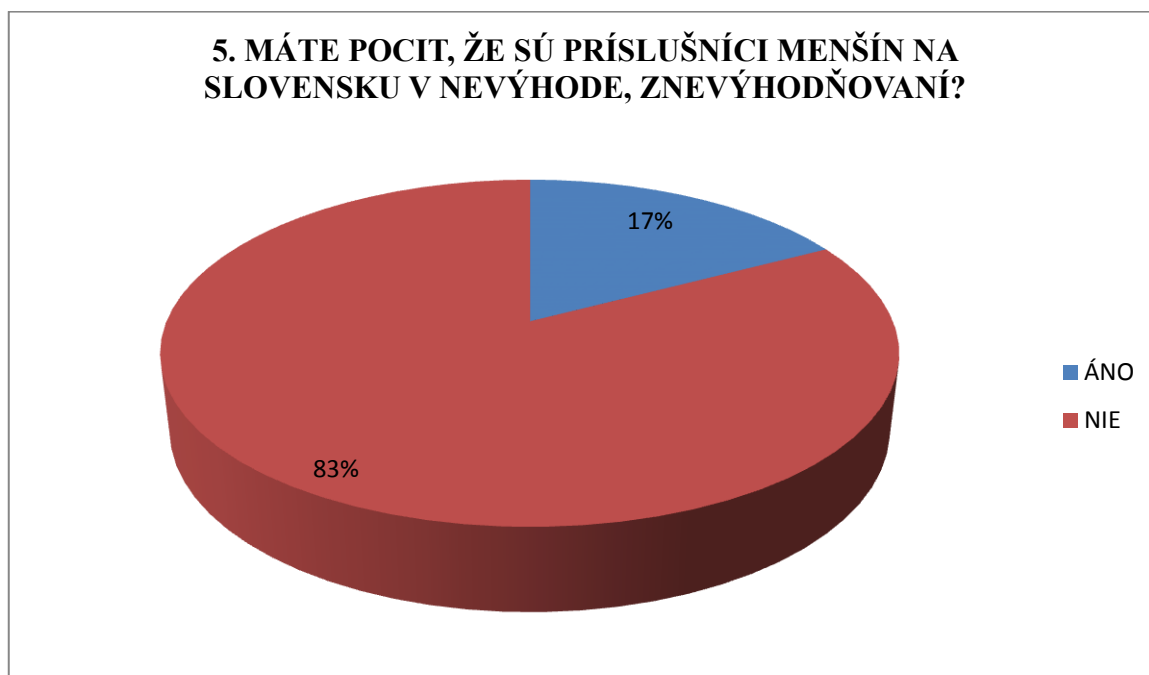

Otázka č.5: Máte pocit, že sú príslušníci menšín na Slovensku v nevýhode, znevýhodňovaní?

Tab. č. 9

ODPOVEĎ	POČET RESPONDENTOV
ÁNO	23
NIE	110
SPOLU	133

Graf č. 9

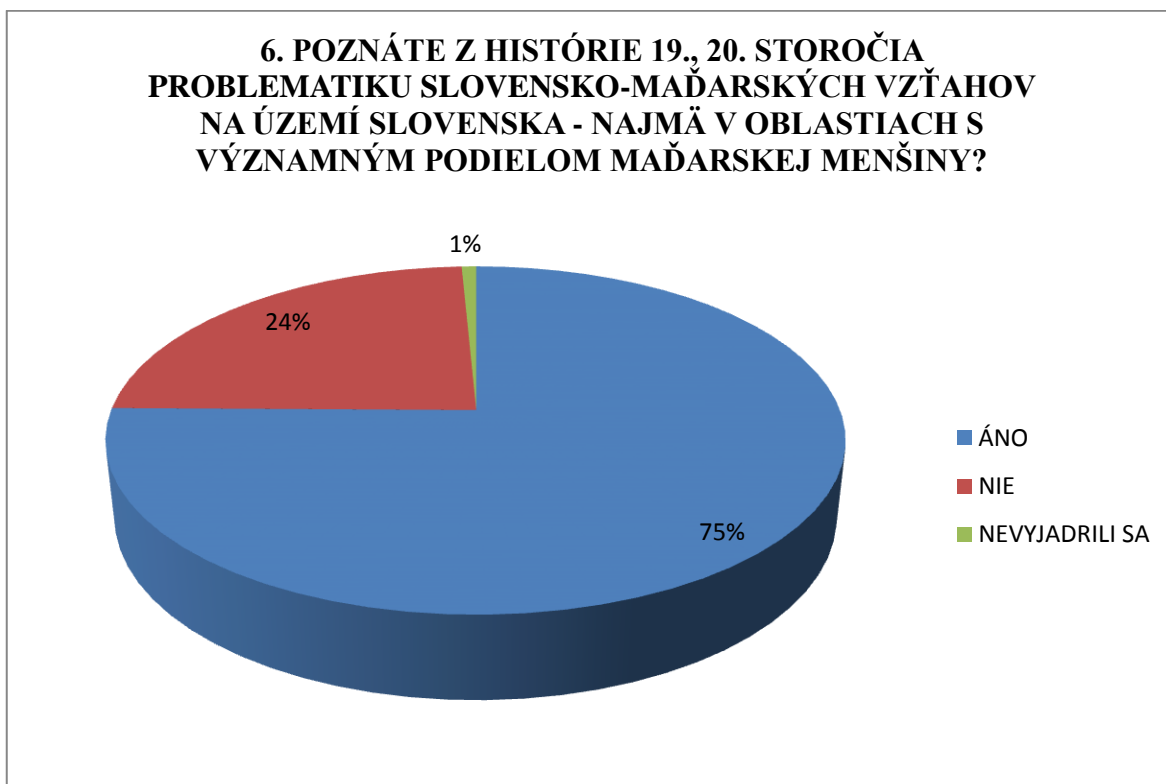
23 respondentov si myslí, že príslušníci menšín sú znevýhodňovaní. Oblasť, v ktorých to pociťujú a ktoré sa najčastejšie v dotazníku objavovali boli nasledovné: neschopnosť vyjadriť svoje názory a pocity; školstvo; kultúra; zdravotníctvo; verejná správa; náročnejšie nájsť si prácu. Zaujímavý bol názor respondenta, ktorý pociťuje, že maďarská menšina je znevýhodňovaná oproti inej, rómskej menšine. Výrazná väčšina tento pocit nevníma, čím sa vlastne potvrdilo v praxi, že potreby menšín sa v krajine zohľadňujú a rešpektujú.

Otázka č. 6: Poznáte z histórie 19., 20. storočia problematiku slovensko-maďarských vzťahov na území Slovenska – najmä v oblastiach s významným podielom maďarskej menšiny (južné Slovensko, východné Slovensko = územia na dnešných hraniciach medzi Slovenskom a Maďarskom)?

Tab. č. 10

ODPOVEĎ	POČET RESPONDENTOV
ÁNO	100
NIE	32
NEVYJADRILI SA	1
SPOLU	133

Graf č. 10

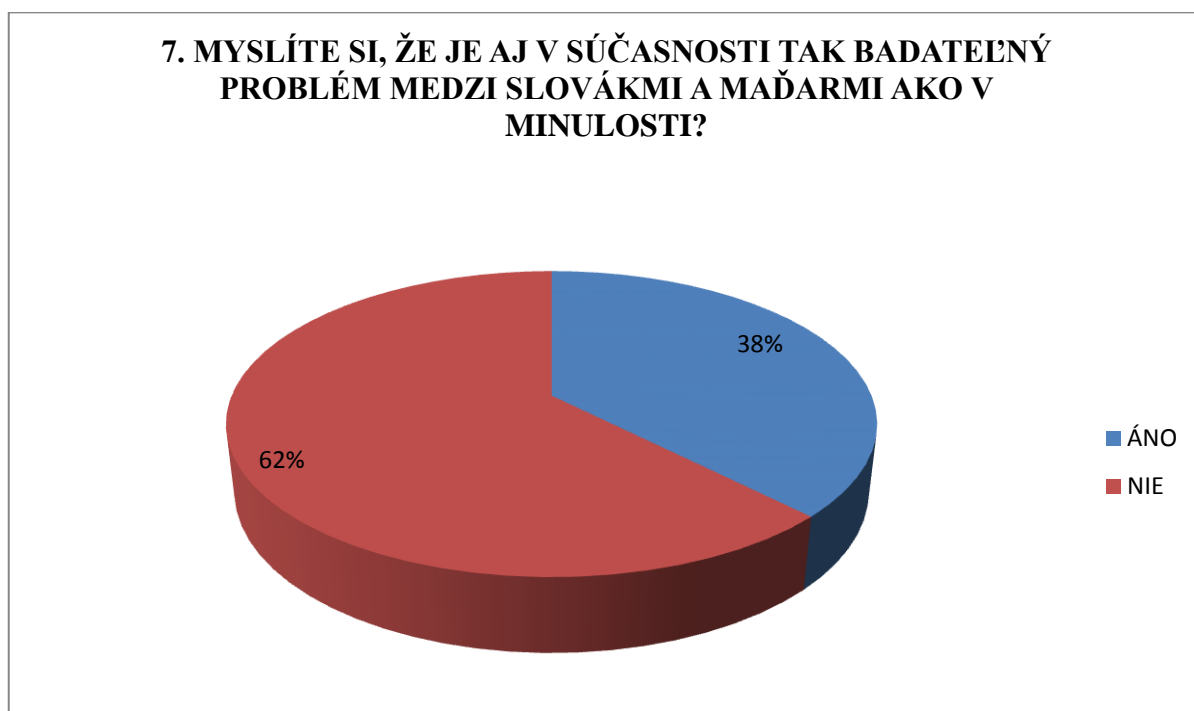
Takto kladenou otázkou som chcela zistiť znalosť náhodných respondentov o slovensko-maďarských vzťahov z minulosti. Tri štvrtiny odpovedí bolo kladných, z čoho vyplýva, že ľudia sú informovaní o dejinách tejto problematiky. Z tohto výsledku možno tvrdiť, že ľudia sa zaujímajú o minulosť svojho národa a najmä obyvatelia hraničných oblastí prejavujú záujem o problematiku, ktorá je preň charakteristická.

Otázka č. 7: Myslíte si, že je aj v súčasnosti tak badateľný problém medzi Slovákmi a Maďarmi ako v minulosti?

Tab. č. 11

ODPOVEĎ	POČET RESPONDENTOV
ÁNO	50
NIE	83
SPOLU	133

Graf č. 11

Nasledujúcou otázkou sme chceli zistiť ako vnímajú problém medzi Slovákami a Maďarmi ľudia v dnešných časoch. Znova sa potvrdila pozitívna odpoveď, aj keď vôbec nie je zanedbateľný počet respondentov, ktorí problém medzi vybranými národnosťami vnímajú aj v dnešných časoch. Respondenti, ktorí si zvolili za odpoveď možnosť ÁNO, mali následne na výber z dvoch možností, ktoré sú uvedené nižšie v tabuľke č. 12. Z uvedených údajov možno tvrdiť, že takmer rovnaký počet odpovedajúcich vníma tento problém ako dôsledok minulosti, ktorý stále pretrváva aj vplyvom politiky a druhá skupina ho považuje za výsledok rozmanitého charakteru ľudí v spoločnosti.

Tab. č. 12

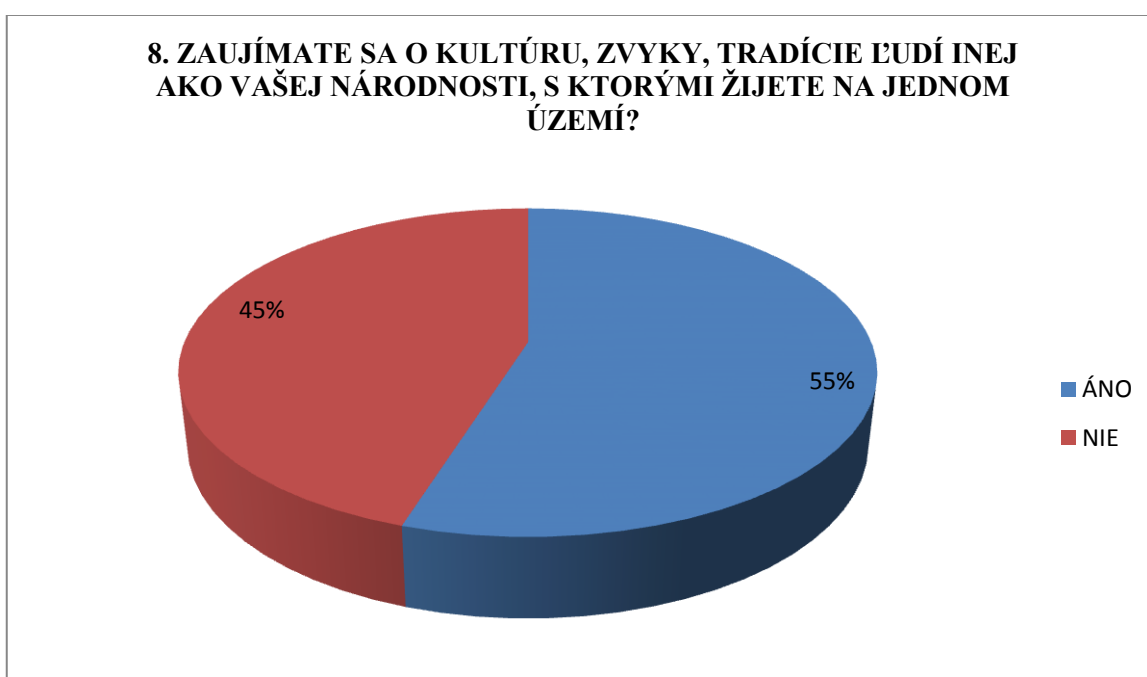
ODPOVEĎ	POČET RESPONDENTOV
A) PROBLÉM MEDZI ĽUĎMI INDIVIDUÁLNE NA ZÁKLADE ODLIŠNÝCH CHARAKTEROV, NÁZOROV	23
B) PROBLÉM, KTORÝ PRETRVÁVA EŠTE Z MINULOSTI A VYCHÁDZA Z POLITICKÝCH KRUHOV	24
A + B	3
SPOLU	50

Otázka č. 8: Zaujímate sa o kultúru, zvyky, tradície ľudí inej ako vašej národnosti, s ktorými žijete na jednom území?

Tab. č. 13

ODPOVEĎ	POČET RESPONDENTOV
ÁNO	73
NIE	60
SPOLU	133

Graf č. 12

Z analýzy poslednej skúmanej otázky vyplýva, že vyše polovica opýtaných ľudí sa zaujíma o kultúru národností s ktorými žije na jednom území. Respondenti najčastejšie uvádzali, že prejavujú záujem najmä o tradície, zvyky, národné tance – napr. folklór, hudbu – napr. slovenské ľudové piesne, gastronómiu, literatúru, dejiny.

4.1.4 Záver z celkovej analýzy dotazníka

Vyhodnotenie prieskumu uskutočneného pomocou dotazníka u sto tridsiatich troch respondentov nám prinieslo odpovede, ktoré by sme mohli zhodnotiť nasledovne.

Spolunažívanie viacerých národností na jednom území v dnešnej dobe nespôsobuje také závažné problémy, ako si mnohí myslia vďaka rôznym „mýtom“ či pamätiam z minulosti. Z uvedených odpovedí sme zistili, že ľudia vo vybranej lokalite netrpia xenofóbiou, či rozličnými predsudkami voči iným národnostiam, čo sa prejavilo tým, že majú v rodinách aj príslušníkov inej národnosti ako je tá ich. Najlepšie možno charakterizovať na nami vybranej vzorke slovensko-maďarsko-ukrajinské spolunažívanie, nakoľko medzi respondentmi boli ľudia práve týchto národností. Napriek tomu, že v každej otázke sa našli oba póly odpovedí, možno konštatovať, že ich vzájomné spolunažívanie je na dobrej úrovni, bez nejakých väčších prekážok, ktoré by im bránili viesť usporiadaný život. Z výsledok vyplýva, že sa ľudia navzájom akceptujú, čo nám potvrdili otázky, v ktorých uviedli, že sa navzájom zaujímajú o kultúru iných národností, či otázka o jazykovej znalosti, ktorá uvádza, že takmer tri štvrtiny respondentov ovláda okrem jazyka väčšiny minimálne jeden jazyk menšinovej spoločnosti.

Záver

Košice, metropola východného Slovenska bola od nepamäti mestom stretu rôznych národností a s tým spojených rôznych kultúr, jazykov, náboženstiev a politických názorov. Takéto spolunažívanie nebolo vždy idylické, resp. v určitých epochách mesta sa spory medzi väčšinovým obyvateľstvom a menšinovými etnikami výrazne vyostrovali.

Do tejto kategórie možno zaradiť obdobie tesne po ukončení druhej svetovej vojny, a to roky 1945 -1947. Práve týmito rokmi a týmto období sme sa v práci zaoberali. Našu pozornosť sme venovali predovšetkým Košiciam, ktorých bohatú históriu sme si bližšie priblížili hneď na úvodných stranách práce, kde sme sa dozvedeli, že metropola východného Slovenska, ako sa tomuto mestu hovorí, nebola nikdy mestom jednej národnosti, aj keď v istých epochách v nej prevládala iba jedna národnosť. Košiciam ale nemožno zaprieť, že je slovenským mestom, nakoľko podľa uvedených informácií z dobových tlače, ktoré sme ako zdroj najviac v práci používali, boli Slováci jeho súčasťou počas celej dĺžky jeho existencie. Vyššie spomenuté roky sa do histórie Slovenska zapísali najmä vďaka termínom ako reslovakizácia alebo transporty obyvateľstva. V povojnovom období patrilo Maďarsko a Nemecko ku krajinám, ktoré vojnu prehrali a ktorým sa vina za udalosti predchádzajúcich rokov pripisovala. Košice sa v povojnovom období znova ocitli na mape Československa a boli oslobodené z područia Maďarska, ktorému predchádzajúcich sedem rokov patrili. Aj vplyvom tejto skúsenosti sa v Košiciach a takmer na celom Slovensku začala odohrávať reslovakizačná kampaň, ktorá mala prinavrátiť pomadžarčených Slovákov späť do rodnej zeme a prinavrátiť slovenský ráz do miest, ktoré sa pomadžarčili. S reslovakizáciou úzko súviseli aj výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom a vysídlenie kolaborantov, zradcov maďarskej a nemeckej príslušnosti.

Výsledky reslovakizácie spočiatku vykazovali očakávaný nárast obyvateľstva slovenskej národnosti, zlepšenie znalosti slovenského jazyka medzi obyvateľmi, ale po pár rokov sa ukázalo, že to bol len výsledok politického nátlaku na ľudí a mnohí sa začali hlásiť späť k identite, ktorú pociťovali vo svojom vnútri. Snahy o vytvorenie rázne slovenských Košíc sa nenaplnili.

Do dnešných čias Košice predstavujú mesto s heterogénnym obyvateľstvom, no vnímanie na tento jav sa za tých vyše sedemdesiat rokov zmenil. V dnešnej dobe sa už v tlači dennodenne neriešia problémy spolunažívania menšín ako to bolo kedysi. Za necelé storočie, ktoré odvtedy ubehlo sa ľudia začali navzájom viac akceptovať a menej robiť rozdiely na

základe príslušnosti k určitej národnosti. Tento fenomén súvisí jednak s globalizáciou, ale najmä s vývojom spoločnosti a čiastočne aj zmenou zmýšľania a mentalitou ľudí.

Tieto myšlienky nám potvrdzuje aj dotazník, ktorý sa zoberal spolunažívaním viacerých národností na jednom území. Na základe jeho analýzy možno konštatovať pozitívne vnímanie spolužitia rôznych etnických skupín na jednom území a o prípadnej xenofóbii tu nemôže byť žiadna reč. Multietnicita a multikulturalita sú v 21. storočí príznačné nielen pre Košice, či Slovensko, ale pre mnohé mestá a štáty na svete. Vzájomný rešpekt a dodržovanie ľudských práv, ale i povinností pre väčšinové a menšinové obyvateľstvo vedie k súdržnému spolunažívaniu.

Prínos tejto bakalárskej práce tkvie v zobrazení národnostných pomerov Košíc v rokoch 1945 – 1947. Pevne verím, že táto práca pomôže a obohatí budúcich čitateľov – záujemcov o dejiny dozvedieť sa niečo bližšie o histórii Košíc so zreteľom na národnostnú problematiku v povojnovom období.

Zoznam použitej literatúry

1.) Knižné publikácie:

ŠUTAJ, Štefan ed. *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2011. 204 s. ISBN 978-80-7097-910-5.

KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. 2. vydanie. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2011. 434 s. ISBN 978-80-7422-099-9.

PASSIA, Radoslav. *Na hranici (Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál)*. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter, 2014. 160 s. ISBN 978-80-89545-30-8.

ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. 67 s.

SELECKÝ, Ján. *Občania proti maďarizácii: o čom sa roky nehovorí!* 1. vydanie. Bratislava: Eko-konzult, 2010. 120 s. ISBN 978-80-8079-137-7.

ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, 1993. 196 s. ISBN 80-224-0209-5.

GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a ŠUTAJ, Štefan. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. 1. vydanie. Prešov: Universum, 2005. 259 s. ISBN 80-89046-33-9.

SÁPOSOVÁ, Zlatica a ŠUTAJ, Štefan eds. *Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom*. 1. vydanie. Prešov: UNIVERSUM, 2010. 221 s. ISBN 978-80-89046-64-5.

ZELOVÁ, Alena, BAČOVÁ, Viera, ŠUTAJ, Štefan a VÝROST, Jozef. *Interpretácia slovensko-maďarských vzťahov v súvislosti s vybranými etnickými a sociálnopsychologickými charakteristikami (výsledky výskumu v súbore učiteľov)*. 1. vydanie. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1992.

2.) Periodická tlač:

Človek a spoločnosť, roč. 2., 1999

ŠUTAJ, Štefan – SJUSKO, Ivan. Košice a občianske politické strany v rokoch 1945 – 1948. *Človek a spoločnosť*. 1999, č. 3, roč. 2. ISSN 1335-3608.

Národná obroda, roč. II., 1946

VARSÍK, Branislav. Košice a Slováci v minulosti. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

KALLER, Štefan. Košice oslobodené. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 1-2.

ŠTÍTNIČKÝ, Tibor. Naše Košice. *Národná obroda*. Bratislava: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 1-2.

Demokrat, roč. I., 1945

Slovenské Košice nedáme cudzote. *Demokrat*. Košice: 21. 4. 1945, č. 22, roč. I., s. 2.

Za očistu Košíc a za ich slovenský ráz. *Demokrat*. Košice: 15. 5. 1945, č. 33, roč. I., s. 2.

Srdcom i dušou k slovenčine. *Demokrat*. Košice: 14. 3. 1945, č. 4, roč. I., s. 3.

HALAGA, Ondrej: Čo s Košicami? *Demokrat*. Košice: 19. 5. 1945, č. 35, roč. I., s. 3.

Maďarská menšina a pomer k Maďarsku. *Demokrat*. Košice: 22. 9. 1945, č. 89, roč. I., s. 1-2.

Demokrat, roč. III., 1947

Košice byly, sú a budú slovenské. *Demokrat*. Košice: 3. 6. 1947, č. 125, roč. III., s. 3.

Praktické kurzy slovenčiny v Košiciach. *Demokrat*. Košice: 14. 1. 1947, č. 11, roč. III., s. 7.

Praktické kurzy slovenčiny v Košiciach. *Demokrat*. Košice: 2. 10. 1947, č. 225, roč. III., s. 5.

Z Košíc sa dosiaľ odsunulo 39 maďarských rodín. *Demokrat*. Košice: 19. 7. 1947, č. 163, roč. III., s. 1.

Ďalšie transporty Maďarov z Košíc do Maďarska. *Demokrat*. Košice: 8. 10. 1947, č. 230, roč. III., s. 1.

Východoslovenská pravda, roč. I., 1945

Košiciam vrátiť slovenský ráz! *Východoslovenská pravda*. Košice: 15. 5. 1945, č. 67, roč. I., s. 2.

ČECH, Ján: K otázke presídlenia Maďarov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 9. 11. 1945, č. 213, roč. I., s. 3.

Čo s Maďarmi a Nemcami? *Východoslovenská pravda*. Košice: 4. 7. 1945, č. 107, roč. I., s. 1.

Tri milióny Nemcov vystaňujeme v jednom roku. *Východoslovenská pravda*. Košice: 13. 9. 1945, č. 165, roč. I., s. 1.

Nemci z ČSR musia odísť do Ríše. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 10. 1945, č. 196, roč. I., s. 1.

Výmena menšín podmienkou pokoja. *Východoslovenská pravda*. Košice: 9. 10. 1945, č. 187, roč. I., s. 1.

Menšiny majú právo odchodu. *Východoslovenská pravda*. Košice: 11. 10. 1945, č. 189, roč. I., s. 2.

Oslobodené pohraničie za vysídlenie Maďarov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 13. 11. 1945, č. 216, roč. I., s. 1.

Rokuje sa o výmene Maďarov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 2. 12. 1945, č. 233, roč. I., s. 1.

Výsledok pražských rokovaní s Maďarskom. *Východoslovenská pravda*. Košice: 8. 12. 1945, č. 238, roč. I., s. 1.

Košice budú bez anyášov. *Východoslovenská pravda*. Košice: 8. 3. 1945, č. 20, roč. I., s. 2.

Východoslovenská pravda, roč. II., 1946

Pohľad do minulosti Košíc. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 8.

Košice bránou slobody a obnovenia ČSR. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 7.

Keď Košice boli hlavným mestom Republiky... *Východoslovenská pravda*. Košice: 7. 4. 1946, č. 83, roč. II., s. 4.

Prečo reslovakizácia. *Východoslovenská pravda*. Košice: 27. 1. 1946, č. 22, roč. II., s. 7.

JELEŇ, Oskár. Reslovakizácia opodstatnená. *Východoslovenská pravda*. Košice: 12. 9. 1946, č. 209, roč. II., s. 1-2.

Košice budú slovenské. *Východoslovenská pravda*. Košice: 27. 4. 1946, č. 100, roč. II., s. 2.

Košice sú naše. *Východoslovenská pravda*. Košice: 19. 1. 1946, č. 16, roč. II., s. 5.

Asi 50 000 Nemcov odsunieme zo Slovenska. *Východoslovenská pravda*. Košice: 16. 2. 1946, č. 39, roč. II., s. 1.

Odsun Nemcov sa skončí toho roku. *Východoslovenská pravda*. Košice: 14. 4. 1946, č. 90, roč. II., s. 1.

Odsun Nemcov skončíme čo najskôr. *Východoslovenská pravda*. Košice: 17. 7. 1946, č. 162, roč. II., s. 3.

Odišiel ozaj posledný transport Nemcov? *Východoslovenská pravda*. Košice: 17. 11. 1946, č. 264, roč. II., s. 2.

Jednotou konštruktívnych síl národa k ďalšej konsolidácii Slovenska. *Východoslovenská pravda*. Košice: 8. 1. 1946, č. 6, roč. II., s. 1-2.

Dohoda o čiastočnom riešení maďarskej otázky podpísaná. *Východoslovenská pravda*. Košice: 13. 2. 1946, č. 36, roč. II., s. 1.

Dejinná dohoda s Maďarskom. *Východoslovenská pravda*. Košice: 3. 3. 1946, č. 52, roč. II., s. 1.

Delegácia Slovákov z Maďarska v Košiciach. *Východoslovenská pravda*. Košice: 6. 4. 1946, č. 82, roč. II., s. 1.

Slovenské Košice pozdravujú Slovákov z Maďarska. *Východoslovenská pravda*. Košice: 5. 4. 1946, č. 81, roč. II., s. 1.

Súpis Maďarov v Košiciach. *Východoslovenská pravda*. Košice: 26. 11. 1946, č. 271, roč. II., s. 1.

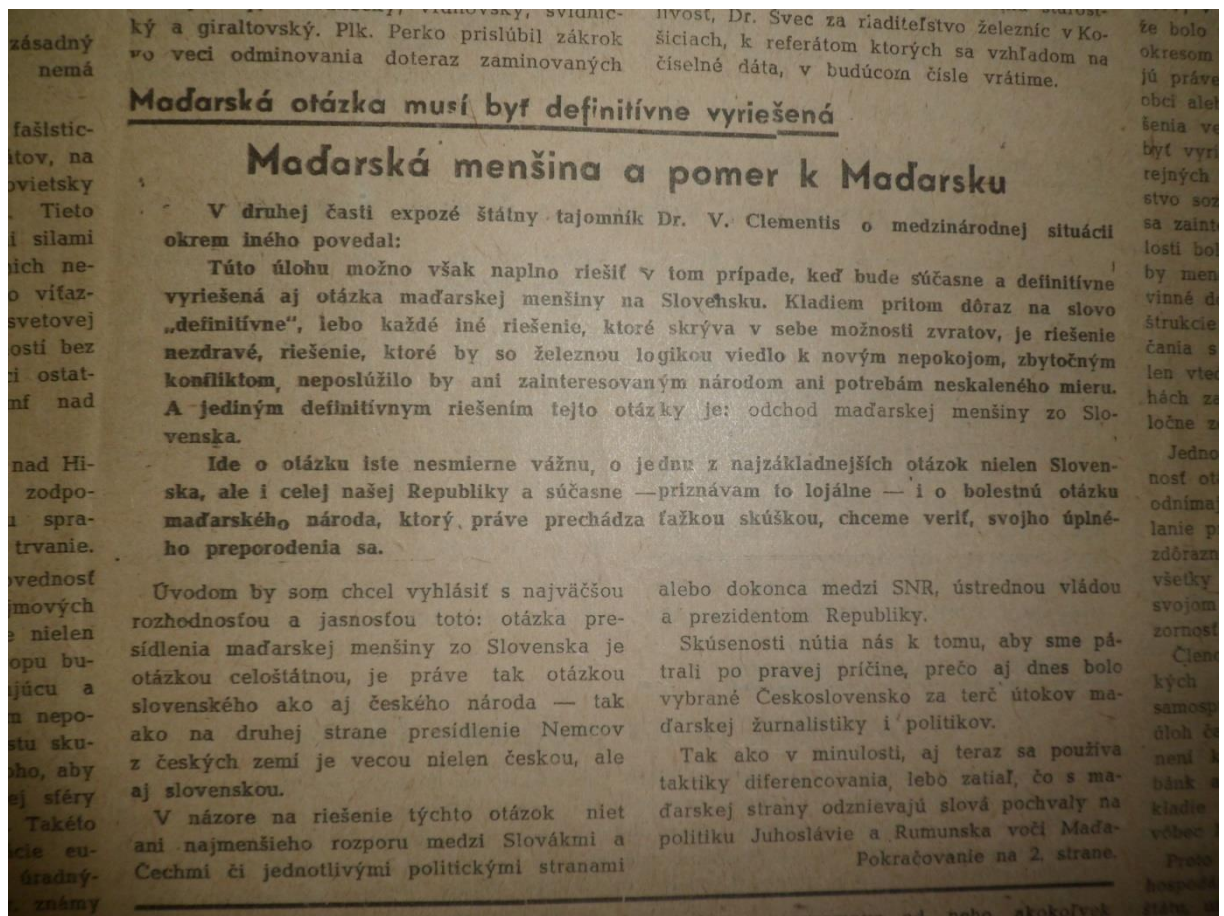
Transporty Slovákov z Maďarska sa pohly. *Východoslovenská pravda*. Košice: 24. 9. 1946, č. 219, roč. II., s. 3.

Východoslovenská pravda, roč. III., 1947

Odsun Maďarov z Košíc 7. júla. *Východoslovenská pravda*. Košice: 4. 7. 1947, č. 153, roč. III., s. 1.

Ďalší presídlenci z Maďarska v Košiciach. *Východoslovenská pravda*. Košice: 22. 8. 1947, č. 193, roč. III., s. 5

Obr. č. 3: Maďarská menšina a pomer k Maďarsku (*Demokrat*, 22. 9. 1945, č. 89, roč. I., s. 1.)

Obr. č. 4: Slovenské Košice pozdravujú Slovákov z Maďarska (*Východoslovenská pravda*, 5. 4. 1946, č. 81, roč. II., s. 1.)

